

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบความรู้ และความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ของผู้นำท้องถิ่นจังหวัดชลบุรี ที่มีพฤติกรรมการรับข่าวสารการศึกษา และสถานภาพส่วนบุคคลต่างกัน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

1. การสื่อสาร
2. การรับข่าวสาร
3. ความรู้
4. แนวคิดพื้นฐานในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
5. การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
6. ผู้นำท้องถิ่น
7. บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
8. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การสื่อสาร

การสื่อสารนั้นเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่งของสังคม ที่มีการพัฒนามาในทุกยุคทุกสมัยและโดยเฉพาะตั้งแต่ทศวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าสังคมเราเป็นยุคของการติดต่อสื่อสารหรือยุคของข้อมูลข่าวสาร (information age) เป็นยุคที่การติดต่อสื่อสารเป็นไปอย่างไร้พรมแดนไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็สามารถติดต่อสื่อสารกันได้ในทุกรูปแบบการสื่อสารจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิด “โลกาภิวัตน์” (globalization) เพราะการติดต่อสื่อสาร เป็นกระบวนการทางสังคมเบื้องต้นที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมมนุษย์ การติดต่อสื่อสารในสังคมเจริญเพียงใด ความเจริญก้าวหน้าของสังคมย่อมมีเพียงนั้น ระบบการติดต่อสื่อสารที่ทันสมัยในปัจจุบันช่วยอำนวยความสะดวกรวดเร็วให้กับผู้ติดต่อสื่อสารมากเป็นการเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการทำงานให้สูงขึ้น

การติดต่อสื่อสารมาจากคำภาษาอังกฤษว่า communication การติดต่อสื่อสารในภาษาไทยมีผู้แปลไว้หลายอย่าง เช่น การสื่อความหมาย การสื่อข้อความ การสื่อสารในที่นี้จะให้คำว่า “การติดต่อสื่อสาร”

คำว่า communication เป็นคำที่มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า communis แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า common แปลเป็นไทยว่า “รวมกัน” ดังนั้น การติดต่อสื่อสารจึงเป็นการกระทำเพื่อให้เกิดความคิดหรือรู้ร่วมกันนั่นคือ ให้เกิดความเข้าใจตรงกัน

เว็บสเตอร์ (Websters, 1977) ให้ความหมายของการติดต่อสื่อสารไว้ว่า เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อเท็จจริงความคิดเห็นระหว่างบุคคลโดยการใช้สัญลักษณ์ สัญลักษณ์ หรือพฤติกรรมเป็นที่เข้าร่วมกัน

โรเจอร์ (Rogers, 1983) ให้ความหมายของการสื่อสารว่า “การสื่อสาร คือ กระบวนการที่ความคิดหรือข่าวสารจะถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับสารด้วยเจตนาที่จะเปลี่ยนความรู้ เจตคติและพฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร”

จากความหมายของการสื่อสารตามที่ผู้รู้ต่าง ๆ ได้กล่าวไว้ จะเป็นได้ว่าสิ่งหนึ่งที่เป็นความหมายร่วมกัน คือ การสื่อสารของมนุษย์ที่ตั้งอยู่บนหลักของความสัมพันธ์ นั่นคือ ในการสื่อสารนั้นจะต้องมีผู้เกี่ยวข้องอยู่ 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร อีกฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้รับสาร ทั้งสองฝ่ายมีความเกี่ยวข้องกัน และในกระบวนการนั้นจะต้องมีสาร (เนื้อหา) และมีสื่อ (ช่องทางการส่ง) ที่จะนำสารไปยังผู้รับ จึงกล่าวโดยสรุปว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการของการถ่ายทอดข่าวสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ผู้รับสาร โดยผ่านสื่อ

ลักษณะและทิศทางการสื่อสาร การสื่อสารแบ่งเป็น 6 ประเภท โดยมีลักษณะและทิศทางการสื่อสารต่างกัน ดังนี้ (ปรมะ สตะเวทิน, 2533, หน้า 24 - 27)

1. การสื่อสารภายในตัวบุคคล (intrapersonal communication) เป็นการสื่อสารของบุคคลเดียวที่เกิดขึ้นในบุคคลเดียวที่ทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร เช่นการพูดกับตัวเอง การคิดถึงงานที่จะทำ เป็นต้น ทิศทางการสื่อสารจะมีการส่งข่าวสาร และการตอบสนองกลับ (feedback) เกิดขึ้นตลอดเวลา
2. การสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication) จะประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปทำการสื่อสารที่เป็นทั้งลักษณะผู้รับสารและผู้ส่งสารสามารถแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง เป็นการสื่อสารแบบตัวต่อตัวมีลักษณะเผชิญหน้า (face to face communication) และมีวัตถุประสงค์ในการแสวงหาและแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล อาจจะทำโดยการบอกกล่าวซักถาม สนทนา โดยส่วนใหญ่แล้วจะมีลักษณะเป็นสื่อสารแบบสองทาง (two way communication) โดยบุคคลที่ทำการ

สื่อสารทั้ง 2 ฝ่าย สามารถจะส่งสารและรับสารตลอดจนมีปฏิกิริยาตอบสนอง (feedback) โดยทันที และตลอดเวลาอันเป็นลักษณะเด่นของการสื่อสารประเภทนี้ ปฏิกิริยาตอบสนองกลับ (feedback) หมายถึง วิธีการหรือการทำทางที่ฝ่ายผู้รับสารใช้หรือแสดงออกมาให้ผู้รับสารทราบทั้งนี้ เนื่องมาจากผล (consequence) ของข่าวสาร feedback นับเป็นกลไกที่สำคัญที่ทำให้ผู้ส่งสารสามารถทราบได้ว่าข่าวสารที่ส่งออกไปนั้น ได้ผลตามเป้าหมายหรือไม่ เพียงใดทำให้ผู้ส่งสารทราบว่า การส่งสารผิดพลาดล้มเหลวหรือบกพร่องแค่ไหน เพียงไร เพื่อหาทางปรับปรุงให้ดีขึ้น

3. การสื่อสารกลุ่มขนาดเล็ก (small group communication) มีลักษณะคล้ายการสื่อสารระหว่างบุคคล แต่มีขนาดใหญ่กว่าขนาดของกลุ่มเล็กซึ่งตามอุดมคติของนักทฤษฎีการสื่อสาร คือ มีสมาชิกระหว่าง 5-9 คน หรืออาจเล็กหรือใหญ่กว่านี้ได้เล็กน้อย โดยปกติแล้วการสื่อสารประเภทนี้ สมักรจะเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ อัน ได้แก่ การทำความเข้าใจ การคิดร่วมกัน การวางแผนงานบางอย่าง และการแสวงความตกลงใจร่วมกัน โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกของกลุ่มมีผู้นำกลุ่มเป็นผู้ส่งสารหลัก ทำหน้าที่ควบคุมกลุ่ม หรือสมาชิกกลุ่มซึ่งเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร เพื่อให้การสื่อสารของกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การสื่อสารแบบนี้ยังคงมีลักษณะเป็นการสื่อสารติดต่อสื่อสารแบบ 2 ทาง แต่จะเกิดขึ้นได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับผู้ส่งสารหลัก หรือบรรยากาศของการสื่อสาร

4. การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (large group communication) หรือการสื่อสารสาธารณะชน เป็นการสื่อสารที่ประกอบด้วยคนเป็นจำนวนมากมาอยู่รวมกันในที่เดียวกันหรือใกล้เคียงกัน โอกาสที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารจะแลกเปลี่ยนข่าวสารกันโดยตรงมีน้อยมาก เช่น การสอนในห้องเรียน ขนาดใหญ่ การเสนอรายงาน การกล่าวสุนทรพจน์ การอภิปราย ฯลฯ การสื่อสารแบบนี้จึงมักเป็นการสื่อสารทางเดียวอันเนื่องมาจากการมีปฏิกิริยาย่อยกลับน้อย หรือไม่ชัดเจน

5. การสื่อสารองค์กร (organizational communication) เป็นการสื่อสารระหว่างผู้ที่เป็นสมาชิกขององค์กรหรือหน่วยงานที่เป็นทางการ (formal of complex organization) ซึ่งจัดตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ นโยบาย การจัดองค์กรมีการแบ่งงานกันทำ เพื่อปฏิบัติการกิจขององค์กร หรือหน่วยงานให้บรรลุเป้าหมายและเนื่องจากในการจัดองค์กรนั้น มีการแบ่งสายงานลำดับขั้นของความรับผิดชอบและการบังคับบัญชาการสื่อสารในองค์กร อาจมีรูปแบบที่เป็นทางการ ซึ่งเกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามหน้าที่ ตัวอย่างการสื่อสารในองค์กร ได้แก่ การสื่อสารในบริษัท การสื่อสารในโรงงานอุตสาหกรรม การสื่อสารแบบสองทางเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากยังมีขอบเขตอยู่ภายในองค์กรของต้นวันแต่เสียว่าองค์กรนั้นจะมีขนาดใหญ่และซับซ้อนมาก

6. การสื่อสารมวลชน (mass communication) มีความสลับซับซ้อนกว่าการสื่อสารทุกประเภท ผู้ส่งสารเป็นกลุ่มบุคคลหรือองค์กรสื่อสารมวลชนที่มีได้ทำการส่งสารเพื่อตอบสนอง

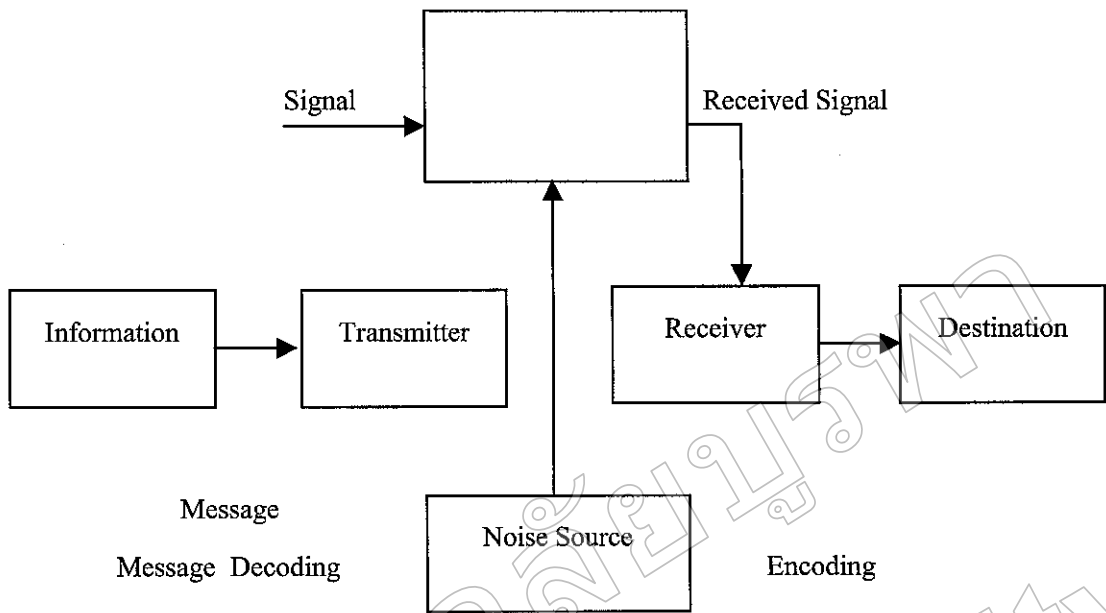
ความต้องการของตนเองเป็นสำคัญ โดยส่งข่าวสารเป็นจำนวนมากไปสู่ผู้รับสารเป็นจำนวนมาก การสื่อสารจึงเป็นแบบทางเดียว ซึ่งโอกาสที่ผู้รับสารจะมีปฏิกิริยาย้อนกลับน้อยหรือไม่เกิดขึ้นเลย

การสื่อสารเป็นกระบวนการ หมายถึง มีลักษณะที่ต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา ไม่มีจุดเริ่มต้น หรือไม่มีจุดสิ้นสุดไม่มีการหยุดนิ่ง จะต้องมีบางสิ่งบางอย่างเกิดขึ้นก่อนและหลังกระบวนการอยู่เสมอ หรือกล่าวได้ว่า ในกระบวนการสื่อสารนั้นจะมีการกระทำโต้ตอบกลับไปกลับมาระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารตลอดเวลา ผู้ส่งสารกลายเป็นผู้รับสารผู้รับสารกลายเป็นผู้ส่งสารในเวลาเดียวกัน และในกระบวนการที่กล่าวมานี้ จะต้องผ่านขั้นตอนที่จะทำให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน คือ ผู้ส่งสารจะต้องจัดการทำสาร (message) ให้เป็นรหัส (code) ด้วยการเข้ารหัส (encode) เสียก่อน รหัสของสารได้แก่ สัญลักษณ์ (symbols) ที่มีความหมายและเป็นที่ยอมรับกันได้ ซึ่งอาจจะเป็นคำพูด ตัวหนังสือ รูปภาพ ท่าทาง เครื่องหมายต่าง ๆ เป็นต้น รหัสเหล่านี้จะส่งไปยังผู้รับในลักษณะต่าง ๆ กัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับช่องทางการส่ง (channel) รูปแบบสัญญาณเหล่านั้นก็คือ สัญญาณเอง ผู้รับจะรับสัญญาณผ่านทางประสาทสัมผัสและถอดรหัส (decode) ส่งไปแปลความหมาย (interpret) ที่สมอง แล้วตอบสนอง (respond) หรือมีปฏิกิริยาโต้กลับ (feedback) ไปยังผู้ส่ง โดยมีหลักการและกระบวนการเช่นเดียวกับเมื่อผู้ส่งสารมายังผู้รับนั่นเอง

เนื่องจากการติดต่อสื่อสารเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนจึงนิยมอธิบายในรูปแบบของการติดต่อสื่อสาร (model of communication process) รูปแบบของการติดต่อสื่อสารนั้นมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้

ลาสเวลล์ (Lasswell, 1948) นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกาอธิบายว่า กระบวนการติดต่อสื่อสารเบื้องต้นของมนุษย์จะต้องประกอบไปด้วยคำตอบของคำถาม 5 ประการนี้ คือ ใคร (who?) พูดอะไร (say what?) ใช้สื่ออะไร (in which medium?) พูดกับใคร (to whom?) เพื่อผลอะไร (which what effect?)

จากการศึกษาของลาสเวลล์ ทำให้วีฟเวอร์ (Weaver, 1949) สร้างรูปแบบของการติดต่อสื่อสารขึ้นมาเรียกว่า รูปแบบการติดต่อสื่อสารของวีฟเวอร์ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 รูปแบบกระบวนการติดต่อสื่อสาร

จากรูปแบบกระบวนการติดต่อสื่อสารของวีฟเวอร์ (Weaver, 1949) จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบสำคัญมี 5 ประการ คือ แหล่งข่าวสาร (information source) ซึ่งจะผลิตสาร เครื่องส่ง (transmitter) ซึ่งจะแปลสารออกเป็นสัญญาณเพื่อส่งไป ช่องทาง (channel) ซึ่งจะส่งสัญญาณ (signal) ไปยังผู้รับ (receiver) ซึ่งจะรับสัญญาณแปลงเป็นสารจุดหมายปลายทาง (destination) ที่สัญญาณแปลงกลับมาเป็นรูปภาพแก่ผู้รับและสิ่งรบกวน (noise source)

จากรูปแบบการติดต่อสื่อสาร (model of communication process) ของนักวิชาการที่ได้นำเสนอมานั้นจะพบว่าเป็นรูปแบบ (model) ที่ประกอบไปด้วยองค์ประกอบของการสื่อสาร หรือ กระบวนการสื่อสารทั้งสิ้น หากจะกล่าวโดยสรุปแล้วโดยปกติในกระบวนการสื่อสารจะมี องค์ประกอบอย่างน้อย 6 ประการด้วยกัน คือ

1. ผู้ส่งสารหรือแหล่งสาร
2. สาร
3. ช่องทางที่สารถูกส่ง
4. ผู้รับสาร
5. การสะท้อนกลับหรือปฏิกิริยาตอบสนอง

รูปแบบของการติดต่อสื่อสาร อีกรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจ รูปแบบ S-M-C-R model ซึ่งเบอร์โล (Berlo, 1960) แห่งมหาวิทยาลัยชิแกน สร้างขึ้นเป็นแบบที่เน้นถึงช่องทางการส่งสาร channel และปัจจัยอื่นอย่างละเอียดร่วมกัน

องค์ประกอบของการสื่อสารตามรูปแบบนี้มี 4 ประการ คือ

1. แหล่งส่งหรือผู้ส่ง (source of sender) แหล่งส่งหรือผู้ส่งในกระบวนการติดต่อสื่อสาร คือ ผู้ส่งสาร เบอร์โล ได้อธิบายไว้ว่า ผู้ส่งสาร จะต้องมียุทธลักษณะอย่างน้อย 5 ประการ ซึ่งจะช่วยให้การติดต่อสื่อสารมีประสิทธิภาพ ยุทธลักษณะทั้ง 5 ประการ จะเป็นบทบาทของผู้รับสาร ด้วย 1) ทักษะในติดต่อสื่อสาร (communication skill) เช่น การมีความสามารถในการพูดการเขียน การอ่าน การฟัง และการมีเหตุผล การพูดและการเขียนนั้นเป็นทักษะในการเข้ารหัส (encoding skills) การอ่านและการฟังเป็นทักษะในการถอดรหัส (decoding skills) ส่วนการหาเหตุผลนั้นเป็นทักษะทั้งการเข้ารหัสและการถอดรหัส 2) เจตคติที่ดีต่อผู้รับ 3) ระดับความรู้เป็นเรื่องของความรู้ความสามารถของผู้ส่งและผู้รับในเนื้อหาเรื่องราว (content) ที่จะสื่อสารกันหากมีความรู้ดีในเรื่องที่สื่อสารกันการสื่อสารย่อมจะประสบความสำเร็จได้ง่ายและรวดเร็ว 4) ระบบสังคม ในการสื่อสารกล่าวได้ว่าไม่มีผู้ใดจะเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารก็ตามจะต้องอยู่ในระบบสังคม ซึ่งมีระบบแตกต่างกันมากมายหลายระบบ แนวทางในการปฏิบัติย่อมแตกต่างกัน บทบาทในสังคมแตกต่างกัน ดังนั้นจะต้องพิจารณาปัญหาความแตกต่างดังกล่าวถ้ามีความแตกต่างในข้อนี้อาจสื่อความหมายกันได้ยากลำบากและล้มเหลวได้ 5) วัฒนธรรมแต่ละกลุ่มในสังคมมีความเชื่อและดำเนินชีวิตวิถีทางที่แตกต่างกันมีวัฒนธรรมต่างกัน ผู้ส่งสารจำเป็นจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจวัฒนธรรมของผู้รับสาร เพื่อความสะดวกในการสื่อความหมาย

2. สาร (message) ข่าวสารในการติดต่อสื่อสาร มีองค์ประกอบในการติดต่อสื่อสาร มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ 1) รหัสของสาร (message code) คือ ข่าวสารจะแปรออกมาเป็นรหัสเพื่อสะดวกในการส่ง การรับและการตีความหมาย 2) เนื้อหาของสาร (message content) คือ สารระเนื้อหาที่จะส่งให้ผู้รับสาร 3) การจัดสาร (message treatment) คือ การจัดการกับเนื้อหาที่จะใช้ ในกระบวนการติดต่อสื่อสาร เช่นการรวบรวมเรียบเรียงจัดลำดับเนื้อหา เพื่อให้สะดวกต่อการสื่อความหมาย องค์ประกอบทั้ง 3 นี้จะต้องคำนึงถึง 2 สิ่งควบคู่กันไป คือ ส่วนประกอบ (element) และ โครงสร้าง (structure) ทั้งนี้เพราะถ้าจัดกระทำข่าวสารไม่เหมาะสมไม่เป็นไปตามขั้นตอน หรือ สับสน มีส่วนประกอบ และ โครงสร้างไม่ดีไม่มีระเบียบ สับสน จะทำให้การสื่อสารเป็นไปอย่างไม่สะดวกอาจจะไม่บรรลุผลตามความมุ่งหวัง

3. ช่องทาง (channel) ช่องทางการสื่อสารโดยทั่วไปมีอยู่ 2 อย่าง คือ 1) ช่องทางประสาทสัมผัส (sense) ได้แก่ การมองเห็น การได้ยินเสียง การสัมผัสชีวสัมผัสและนาสิกสัมผัส 2) การใช้ตัวกลางที่มนุษย์จัดสร้างขึ้น เช่น สิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

โดยทั่วไปสารส่วนใหญ่ที่ส่งออกไปมักใช้ช่องทางประเภทที่ 2 เพราะสามารถครอบคลุมช่องทางประเภทแรกด้วย แต่ทั้งนี้จะต้องพิจารณาด้วยว่าช่องทางที่ผู้ส่งสารสามารถจะใช้นั้นมี

องค์ประกอบอะไรบ้างช่องทางใดที่ผู้รับคุ้นเคยหรือมีความเชื่อถือ ช่องทางใดทำหน้าที่ได้ดีกว่าช่องทางอื่นช่องทางใดที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการสื่อสารได้ดีที่สุดจะมีช่องทางใดเสริมกันได้บ้าง

4. ผู้รับ (receiver) การสื่อสารจะได้ผลเพียงใดนั้น ผู้รับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ผู้รับจะต้องมีทักษะในการติดต่อสื่อสารจะต้องมีเจตคติที่ดีต่อตนเองต่อผู้ส่งสาร และต่อเรื่องที่จะติดต่อสื่อสาร วัตถุประสงค์ของการสื่อสารจะสำเร็จได้ อยู่ที่การยอมรับสารของผู้รับความตั้งใจและความเข้าใจถือว่าเป็นสิ่งสำคัญในการทำปฏิกิริยาผู้รับสารยอมรับสารนั้น ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่สำคัญที่เบอร์โลรวมไว้ในรูปแบบ S-M-C-R ก็คือการย้อนกลับ (feedback) เมื่อผู้ส่งสารออกไปผู้รับสารรับสารแล้วจะมีปฏิกิริยาตอบสนองย้อนกลับมา เพื่อให้ผู้ส่งสารรับรู้แล้วรับสาร

การสื่อสารกับการเผยแพร่วัฒนธรรม เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของการแพร่วัฒนธรรมแล้วจะเห็นได้ว่าการสื่อสารเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้นวัตกรรมแพร่กระจายในสังคม

แต่เนื่องจากการถ่ายทอดความคิดใหม่ สิ่งใหม่หรือวิธีการปฏิบัติใหม่เป็นเรื่องที่ยากจึงได้เกิดมีการสื่อสารแบบพิเศษ เป็นการสื่อสารนวัตกรรมที่จุดมุ่งหมายในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเรียกกันว่า การเผยแพร่วัฒนธรรม

หากจะเปรียบเทียบหรือพิจารณาองค์ประกอบของการสื่อสารและองค์ประกอบของการเผยแพร่วัฒนธรรมแล้วจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของการเผยแพร่วัฒนธรรมมีลักษณะคล้ายคลึงกันหรือเปรียบเทียบได้องค์ประกอบของการสื่อสารทั่วไป โดยเฉพาะองค์ประกอบของการสื่อสารตามความคิดของเบอร์โล (Berlo, 1960) ซึ่งเสนอแบบจำลองของการสื่อสารเรียกย่อ ๆ ว่า S-M-C-R คือ source (แหล่งสาร) message (ข่าวสาร) channel (สื่อหรือช่องทาง) receive (ผู้รับสาร) และโรเจอร์ (Roger, 1983) ได้เพิ่มองค์ประกอบเข้าไปอีก คือ E ซึ่งย่อมาจาก effects (ผลของการสื่อสาร) อันหมายถึง การเปลี่ยนแปลงเจตคติ และพฤติกรรม โดยการยอมรับนวัตกรรมของผู้รับสารมีแบบจำลองเรียกว่า S-M-C-R-E

โรเจอร์ (Roger, 1983) ได้อธิบายถึงกระบวนการที่นวัตกรรมแพร่สู่สมาชิกในสังคมว่ามีลักษณะคล้ายกระบวนการสื่อสารอย่างง่าย ๆ คือ ผู้ส่งสารซึ่งไม่มีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมนั้นเลย โดยใช้สื่อหรือช่องทางสาร ซึ่งสามารถใช้ติดต่อสื่อสารกันได้ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร เปรียบเทียบองค์ประกอบของการสื่อสารกับองค์ประกอบของการเผยแพร่วัฒนธรรม

แบบจำลอง S-M-C-R (E)	แหล่งสาร S	สาร M	ช่องสาร C	ผู้รับสาร R	ผลของการสื่อสาร (E)
องค์ประกอบ ของการ เผยแพร่ นวัตกรรม	ผู้ประดิษฐ์ - เจ้าหน้าที่ ส่งเสริม - พัฒนาการ - ผู้นำทาง ความคิด	นวัตกรรมซึ่งผู้รับจะรับ อยู่กับคุณสมบัติของ นวัตกรรมในสายตา ของผู้รับ - ประโยชน์ในเชิง เปรียบเทียบ - ความเข้ากันได้กับ ค่านิยม - ความเชื่อหรือประสบ การณ์ในอดีตของผู้รับ - ความสลับซับซ้อน ของนวัตกรรม - ความสามารถนำ นวัตกรรมไปทดลองใช้ - ความสามารถสังเกต เห็นนวัตกรรมได้	ช่องสาร - ช่องสาร มวลชน - ช่องสาร ปัจเจกชน	สมาชิกของ ระบบสังคม	ผลที่เกิดขึ้นช่วงระยะ เวลาหนึ่ง ได้แก่ การ ได้รับความรู้ การ เปลี่ยนแปลงเจตคติ การเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม ซึ่งอาจจะ ยอมรับหรือปฏิเสธ นวัตกรรมนั้น

ภาพที่ 3 เปรียบเทียบองค์ประกอบของการสื่อสารกับองค์ประกอบของการเผยแพร่วัตกรรม

จากภาพประกอบเปรียบเทียบดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การเผยแพร่นวัตกรรมก็เหมือนกับการสื่อสารอื่น ๆ เพียงแต่การเผยแพร่นวัตกรรมเป็นการสื่อสารเกี่ยวกับของใหม่เพื่อให้เกิดการยอมรับในหมู่ผู้รับสารนั่นเอง

บทบาทของการสื่อในการเผยแพร่วัตกรรม จากการเปรียบเทียบองค์ประกอบของการสื่อสารและองค์ประกอบของการเผยแพร่สู่นวัตกรรมแล้ว จะเห็นได้ว่ามีองค์ประกอบที่เหมือนกัน และองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่ง ก็คือ “สื่อ” สื่อ (channel of media) เป็นหนทางหรือวิธีทางที่จะนำข่าวสารไปสู่ผู้รับหากปราศจากสื่อ หรือช่องทางแห่งการสื่อสารแล้ว ข่าวสาร (message) ก็ไม่อาจถึงผู้รับได้ สื่อแต่ละชนิดจะมีข้อดีและข้อเสียแตกต่างกันไป และสื่อจะมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการใช้สื่อนั้น ๆ กับกลุ่มเป้าหมายและคุณสมบัติของสื่อเอง

โรเจอร์ และชูเมกเกอร์ (Roger & Shoemaker, 1971) ได้กล่าวถึงบทบาทของสื่อแต่ละประเภทมีความแตกต่างกัน คือ

1. สื่อแต่ละประเภทมีบทบาทแตกต่างกันในการให้ความรู้ (creating knowledge) หรือในการจูงใจบุคคลให้เปลี่ยนแปลงเจตคติ (change attitude) เกี่ยวกับนวัตกรรม
2. สื่อสื่อแต่ละประเภทมีบทบาทต่อผู้รับนวัตกรรมเร็ว (earlier adoptors) และผู้รับนวัตกรรมช้า (later adoptors) แตกต่างกัน
3. ในการเผยแพร่วัตกรรมการบทบาทของสื่อมวลชน และสื่อบุคคลในประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศด้อยพัฒนาแตกต่างกัน
4. ในการเผยแพร่วัตกรรมการบทบาทของสื่อภายนอกสังคม และสื่อภายในสังคมในประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศด้อยพัฒนาแตกต่างกัน

ในการเผยแพร่วัตกรรมการ โรเจอร์ (Roger, 1983) ได้ให้ความสำคัญต่อสื่อมาก เพราะการที่บุคคลจะยอมรับนวัตกรรมนั้น จะต้องตระหนัก และรับทราบข่าวสารที่เกี่ยวกับนวัตกรรมนั้นเสียก่อนแล้วจึงตัดสินใจว่าจะยอมรับนวัตกรรมนั้นหรือไม่ และการที่ข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมจะไปถึงผู้รับสารได้ก็ต้องอาศัยสื่อหรือช่องทางของข่าวสาร

สื่อเป็นหนทางหรือวิถีทางที่จะนำข่าวสาร ไปสู่ผู้รับ (สนั่น ปัทมะทิน, 2520, หน้า 3) หรืออาจกล่าวได้ว่า สื่อ คือพาหนะที่นำพาข่าวสารจากผู้ส่งสาร ไปยังผู้รับสารซึ่งอาจจำแนกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สื่อมวลชน และสื่อบุคคลนั่นเอง

โรเจอร์ (Roger, 1983) ได้กล่าวถึงสื่อที่ใช้สำหรับการเผยแพร่วัตกรรมการมีอยู่ 2 ชนิด คือ สื่อมวลชน และสื่อบุคคล โดยสื่อมวลชนมีความสำคัญในการเพิ่มพูนความรู้ และก่อให้เกิดความตระหนักกับทราบเกี่ยวกับนวัตกรรม ส่วนสื่อบุคคลช่วยในการจูงใจให้เปลี่ยนแปลงเจตคติและเกิดการยอมรับนวัตกรรมนั้น

เบตติงเฮาส์ (Bettinghaus, 1968, pp. 170-171) พบว่า การใช้สื่อหลายประเภทจะช่วยให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในการโน้มน้าวใจ โดยเฉพาะการเผยแพร่วัตกรรมการที่สลับซับซ้อนยากแก่การเข้าใจ การใช้สื่อมวลชนและสื่อบุคคลเสริมซึ่งกันและกันจะให้มีประสิทธิภาพมาก

นอกจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคลแล้ว การใช้สื่อเฉพาะกิจ ก็มีส่วนสำคัญในการเผยแพร่วัตกรรมการ สื่อเฉพาะกิจเป็นสื่อที่จัดทำขึ้นเพื่อสนับสนุนกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ การใช้สื่อเฉพาะกิจในลักษณะให้ความรู้ และข่าวสารที่กำหนดเอาไว้แน่นอนตัวอย่างของการใช้สื่อเฉพาะกิจนี้ได้แก่ การจัดพิมพ์เอกสาร จุลสาร แผ่นพับ หรือใบปลิวออกเผยแพร่ ซึ่งอาจส่งไปยังกลุ่มเป้าหมายโดยทางไปรษณีย์

จากการศึกษาถึงการใช้ช่องทางการสื่อสาร เราสามารถแบ่งสื่อออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1. **สื่อมวลชน (mass media)** เป็นการสื่อสารที่สามารถไปถึงผู้รับได้เป็นจำนวนมาก กว้างขวางและรวดเร็ว โดยผ่านสื่อประเภทยิเล็กทรอนิกส์ (electronic media) ได้แก่ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ซึ่งแหล่งข่าวอาจจะเป็นบุคคลจำนวน 1 คน หรือ 2-3 คน ที่จะส่งข่าวไปยังบุคคลจำนวนมากได้

คุณลักษณะของสื่อสารมวลชน คือ

1. สามารถเข้าถึงผู้รับ หรือ กลุ่มเป้าหมายจำนวนมากได้ในเวลาอันรวดเร็ว
2. สามารถให้ความรู้และข่าวสารได้ดี
3. สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง เจตคติ ที่ไม่พึงปรารถนาได้

เคลปเปอร์ (Klapper, 1960) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติ ของประชาชนไว้ ดังนี้

1. สื่อมวลชนไม่ได้มีอิทธิพลต่อประชาชนโดยตรง แต่จะมีอิทธิพลโดยอ้อม ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

- 1.1 ความมีใจโน้มเอียง คือ ประชาชนจะมีความคิดเห็น ค่านิยม และความโน้มเอียงที่จะประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ก่อนที่จะมาสัมผัสกับสื่อมวลชน
- 1.2 การเลือกรับข่าวสาร ประชาชนจะเลือกรับสารที่สอดคล้องกับความคิดเห็น และความสนใจของตนเอง และจะเลือกตีความหมายของสารตามความเชื่อและค่านิยมที่ตนมีอยู่เดิม
- 1.3 อิทธิพลของบุคคล บางครั้งข่าวสารจากสื่อมวลชน จะผ่านสื่อบุคคลหรือผู้นำความคิดก่อนจะถึงประชาชน ผู้นำความคิดมักจะสอดแทรกความรู้สึกนึกคิดของตนเข้าไปด้วย ทำให้มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของประชาชนอยู่มาก
- 1.4 กลุ่มและบรรทัดฐานของกลุ่ม
- 1.5 ระบบสื่อมวลชน

2. สื่อมวลชนจะเป็นเพียงแรงเสริมที่สนับสนุนเจตคติตรรกนิยมความมีใจโน้มเอียง ตลอดจนแนวโน้มด้านพฤติกรรมของประชาชนให้เข้มแข็งขึ้นและพร้อมที่จะแสดงออกมา เมื่อมีแรงจูงใจหรือโอกาสที่เหมาะสม

3. สื่อมวลชนอาจเปลี่ยนแปลงเจตคติของประชาชนได้เล็กน้อยและมักเป็นเจตคติที่ไม่มั่นคงการเปลี่ยนแปลงเจตคติที่พึงปรารถนา หรือเปลี่ยนไปในทางตรงข้ามนั้นเป็นไปได้ยากอาจเปลี่ยนได้บ้าง แต่ต้องใช้เวลาและบุคคลต้องได้รับข่าวสารเพียงพอ อย่างไรก็ตามอิทธิพลของสื่อมวลชนในด้านการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีความโน้มเอียงที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่ก่อนแล้ว

4. สื่อมวลชนสร้างเจตคติให้แก่ประชาชนได้ ในกรณีที่บุคคลไม่เคยมีความรู้ ประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้นมาก่อน และต้องได้รับสารที่เสนอเรื่องราวในแบบเดียวกันบ่อย ๆ เป็นอิทธิพลในลักษณะเหมาะสม ไม่ใช่อิทธิพลที่ก่อให้เกิดผลทันทีทันใด

รูปแบบของการเปิดรับสื่อมวลชน จากคำจำกัดความการเปิดรับสื่อมวลชนที่กล่าวมา หากจะจัดเป็นรูปแบบของการเปิดรับสื่อมวลชนอาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. แบบรวมกลุ่ม คือ ความซ้ำซ้อนหรือความเกี่ยวพันของสื่อมวลชนที่ประชาชนทั่วไป เปิดรับ กล่าวคือ ผู้ที่เปิดรับสื่อประเภทหนึ่งมักจะรับสื่อประเภทอื่นด้วย

2. แบบเรียงตามขั้นบันได คล้ายกับแบบรวมกลุ่มแต่เพิ่มเติมขึ้น คือ การเปิดรับสื่อ แต่ละประเภทสามารถจัดเรียงลำดับขั้น สามารถแสดงให้เห็นว่าประชาชนส่วนมากเปิดรับสื่อ ประเภทใดมากประเภทใดน้อยเรียงตามลำดับ

3. แบบกระจัดกระจายมีลักษณะตรงข้ามกับแบบรวมกลุ่ม คือ การเปิดรับสื่อมวลชน แต่ละประเภทไม่จำเป็นต้องคาบเกี่ยวกัน กล่าวคือ การเปิดรับสื่อมวลชนประเภทหนึ่งไม่จำเป็นต้องขึ้น กับสื่อมวลชนประเภทอื่น

2. สื่อบุคคล (personal media) หมายถึง ตัวบุคคลผู้นำข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยัง อีกบุคคลหนึ่ง เป็นช่องทางการสื่อสารบุคคลต่อบุคคลเพื่อถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารกับ ผู้รับสาร ซึ่งผู้ส่งสารกับผู้รับสารสามารถที่จะชักถามทำความเข้าใจและมีปฏิกิริยาโต้ตอบซึ่งกัน และกัน ได้ทันทีการสื่อสารระหว่างบุคคล มีองค์ประกอบของการสื่อสารครบถ้วน คือ ผู้ส่งสาร (source) ข่าวสาร (message) ช่องทาง (channel) ผู้รับสาร (receiver) ผลที่เกิดขึ้นจากการสื่อสาร (effect) และปฏิกิริยาตอบสนอง (feed back)

การสื่อสารระหว่างบุคคลแบ่งเป็น 2 ประเภท (สเลียร์ เซยประทับ, 2538) คือ

1. การติดต่อโดยตรง (direct contact) การติดต่อโดยตรงนี้ใช้สื่อบุคคลในการเผยแพร่ ข่าวสาร โดยวิธีเยี่ยมบ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีกับประชาชน วิธีนี้หากประชาชนหรือผู้รับสาร สงสัยไม่เข้าใจ ก็สามารถชักถามทำความเข้าใจได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้เผยแพร่ข่าวสารยัง สามารถสำรวจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้รับสารได้ด้วย ฉะนั้นในกิจกรรมเผยแพร่ข่าวสาร สร้างความ เข้าใจหรือชักจูงโน้มน้าวจิตใจของผู้รับสารได้เป็นอย่างดี การติดต่อสื่อสารโดยตรงจึงเป็นที่นิยมใช้ กันอย่างแพร่หลาย แต่มีข้อจำกัดบางประเด็น คือ การสื่อสารติดต่อโดยตรงด้วยสื่อบุคคลเป็น จำนวนมาก ทำให้สิ้นเปลืองเวลาและแรงงานในการเผยแพร่ข่าวสาร

2. การติดต่อโดยกลุ่ม (group contact of community public) คือ การติดต่อโดยผ่านกลุ่ม กลุ่มจะมีอิทธิพลต่อบุคคลส่วนรวม กลุ่มต่าง ๆ ช่วยให้การสื่อสารของบุคคลบรรลุเป้าหมายได้

แอตกิน (Atkin, 1973) กล่าวว่าไว้ว่า “สังคมมนุษย์ประกอบด้วยกลุ่มที่ต่างชนิดกันส่วนใหญ่ ชีวิตที่รวมกันอยู่ทั้งหมดจะประกอบกันเป็นแบบแผนปฏิบัติ และมีพฤติกรรมรวมของกลุ่ม เมื่อกลุ่มมีความสนใจมุ่งไปทิศทางใด บุคคลส่วนใหญ่ในกลุ่มก็จะมี ความสนใจในทางนั้นด้วย” การติดต่อสื่อสารโดยกลุ่มอาจทำได้โดยการประชุม อภิปราย และสนทนา ภายในกลุ่ม คือ จัดกลุ่มคนที่มี ความสนใจร่วมกันตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป ให้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีปฏิริยาโต้ตอบกัน ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธข่าวสาร

โรเจอร์ และชูเมกเกอร์ (Roger & Shoemaker, 1971) กล่าวว่าสื่อมวลชนจะมีบทบาทในด้านการเพิ่มความรู้ ขณะที่สื่อบุคคลจะมีบทบาทสำคัญในด้านการช่วยให้เปลี่ยนแปลงเจตคติ และเกิดการยอมรับ โดยนัยนี้รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลในลักษณะเผชิญหน้า จัดเป็นแบบที่มีผลต่อการทำให้ผู้รับสารยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงเจตคติที่จะยอมรับที่จะร่วมมือปฏิบัติมากที่สุด โดยสื่อมวลชนจะเป็นตัวเสริมสร้างความรู้เบื้องต้น ขณะที่สื่อบุคคลจะเป็นตัวสำคัญมากกว่าในการโน้มน้าวใจและเปลี่ยนแปลงเจตคติ ความคิดนี้สอดคล้องกับคำกล่าวของเบตติงเฮาส์ (Bettinghaus, 1968) ที่ว่าสื่อมวลชนเป็นเพียงตัวเสริมความเชื่อและเจตคติที่มีอยู่เดิมให้ฝังแน่นมากกว่า จะเปลี่ยนแปลงเจตคติอย่างสิ้นเชิง แต่อาจเปลี่ยนแปลงการรับรู้ได้บ้างในขอบเขตจำกัดของประสบการณ์ ฉะนั้นสื่อมวลชนจึงเป็นแหล่งความคิดและเป็นผู้วางแนวทางในการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์นั้นเป็นผลจากการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลแบบเผชิญหน้าทั้งสิ้น

คุณลักษณะ	สื่อบุคคล	สื่อมวลชน
- การส่งข่าวสาร - การสื่อเนื้อหา - ปฏิริยาสนองตอบ - ความสามารถในการเปิดรับสื่อ - ความรวดเร็วต่อผู้ฟัง - จำนวนมาก - ประสิทธิภาพ	- แนวโน้มเป็นแบบสองทิศทาง - แบบเผชิญหน้า - สูง - สูง - ช้า - เจตคติและการเปลี่ยนแปลงด้านข่าวสาร	- แนวโน้มเป็นแบบทิศทางเดียว - ผ่านสื่อ - ต่ำ - ต่ำ - ค่อนข้างเร็ว - การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้

ภาพที่ 4 เปรียบเทียบคุณลักษณะของสื่อบุคคลกับสื่อมวลชน

ประสิทธิภาพของสื่อบุคคล ได้กล่าวถึง ประสิทธิภาพของสื่อบุคคลไว้ ดังนี้
(เสถียร เชยประทีป, 2538)

1. สามารถทำให้แลกเปลี่ยนข่าวสาร แบบบุคคลวิธี ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจก็สามารถที่จะไต่ถาม หรือขอข่าวสารเพิ่มเติมจากผู้ส่งสารได้ในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนผู้ส่งสารก็สามารถปรับปรุงแก้ไขสารที่ส่งออกไปให้เข้ากับความต้องการ และความเข้าใจของผู้รับสารได้ในเวลาอันรวดเร็วเช่นกัน การที่ช่องทางที่เป็นสื่อระหว่างบุคคลมีระดับปฏิกิริยาตอบสนอง หรือปฏิกิริยาสะท้อนกลับสูง สามารถทำให้ลดอุปสรรคของการสื่อสารที่เกิดจากการรับสาร การเลือกตีความหมายและการเลือกจดจำสารได้

2. สามารถจูงใจบุคคลให้เปลี่ยนแปลงเจตคติที่ฝังรากลึกได้ ลาซาเรล และเมกเซล (Lanarsfeld & Menzel, 1983) ได้ให้เหตุผลในควมมีประสิทธิภาพของสื่อบุคคลว่า

2.1 การพูดคุยเป็นกันเอง เป็นส่วนตัว ทำให้ผู้พูดและผู้ส่งเกิดความเป็นกันเอง และทำให้ผู้ฟังยอมรับความคิดเห็นของผู้พูดง่ายขึ้น

2.2 การสื่อสารแบบเผชิญหน้ากันทำให้ผู้พูดสามารถคัดแปลงเรื่องราวต่าง ๆ ให้ตรงกับความต้องการของผู้ฟังได้

2.3 การสื่อสารแบบนี้ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าได้รับรางวัลในเรื่องที่ว่าสามารถแสดงความคิดเห็นกับผู้อื่นได้

โรเจอร์ และชูเมเกอร์ (Roger & Shoemaker, 1971, p. 45) กล่าวว่า ในกรณีที่ต้องการให้บุคคลใด ๆ เกิดการยอมรับในสารที่เสนอไป หรือจะกระทำการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพที่สุด เพื่อให้มีการตัดสินใจยอมรับสารนั้น ควรใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล โดยใช้สื่อบุคคลเป็นผู้เผยแพร่ข่าวสาร สื่อบุคคลนั้นจะมีประโยชน์มากในกรณีที่ผู้ส่งสารหวังผลให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรมในการรับสารนั้น นอกจากนี้ยังเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้รับสารมีความเข้าใจกระจ่างชัดต่อสาร และตัดสินใจรับสารได้อย่างมั่นใจยิ่งขึ้นด้วย

3. **สื่อเฉพาะกิจ (specialized media)** เป็นสื่อที่จัดทำขึ้นเพื่อสนับสนุนกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะการใช้สื่อเฉพาะกิจในลักษณะให้ความรู้ และข่าวสารที่กำหนดเอาไว้แน่นอน ตัวอย่างของการใช้สื่อเฉพาะกิจนี้ได้แก่ สื่อประเภทโสตทัศนูปกรณ์ (audio visual media) และสิ่งพิมพ์ (printed media) ซึ่งสื่อเฉพาะกิจที่ใช้วิจัยครั้งนี้ คือ เอกสารเผยแพร่ของหน่วยงานที่มีหน้าที่จัดการศึกษา ได้แก่ หนังสือราชการ หนังสือเผยแพร่ของสำนักงานปฏิรูปการศึกษา จดหมายข่าวของสำนักงานปฏิรูปการศึกษา จดสาร/วารสารของหน่วยงานที่มีหน้าที่จัดการศึกษา ได้แก่ สารปฏิรูปการศึกษา วารสารการศึกษาท้องถิ่น และการเข้ารับการฝึกอบรม/สัมมนา/เสวนา

170998

370.9593
H1147
10

สรุป ผลของการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารประเภทไหนโดยทั่วไปจะก่อให้เกิดผล 3 ประการดังนี้

1. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ของผู้รับข่าวสาร
2. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติของผู้รับข่าวสารที่มีต่อสิ่งที่ได้รับรู้ ซึ่งเจตคติจะก่อให้เกิดการกระทำตามมา

3. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมที่แสดงออกมา

การเปลี่ยนแปลงทั้งสามประเภทนี้จะเกิดขึ้นในลักษณะต่อเนื่อง กล่าวคือ เมื่อผู้รับสารได้รับข่าวสารก็จะทำให้เกิดความรู้ เมื่อเกิดความรู้ขึ้นก็จะมีผลทำให้เกิดเจตคติ และขั้นสุดท้ายคือการก่อให้เกิดการกระทำ และแนวความคิดที่สามารถสนับสนุนว่าผลของการศึกษาโดยทั่วไป ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน 3 ประการนี้ คือ ค่านิยมของการสื่อสารของโรเจอร์ (Rogers, 1983) ที่ว่าการสื่อสาร คือ กระบวนการที่ความคิดข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับสารด้วยเจตนาจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร โดยผลของการสื่อสารทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 3 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมของผู้รับสาร ซึ่งช่องทางของการสื่อสารมีความสำคัญที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 3 ประการดังกล่าว

การรับข่าวสาร

ข่าวสารเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตมนุษย์ ข่าวสารเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้ประกอบการตัดสินใจของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมนุษย์เกิดความไม่แน่ใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมากเท่าใด ความต้องการข่าวสาร ก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น (วุฒิชัย จานง, 2523)

องค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารอย่างหนึ่ง คือ ผลของการสื่อสาร ซึ่งเกิดหลังจากการสื่อสารทุกครั้ง มักจะเกิดผลในเรื่องต่าง ๆ เป็นการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมของผู้รับสาร ผลของการสื่อสารจะเป็นอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับตัวผู้รับสารเป็นสำคัญ ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อองค์ประกอบในเรื่องตัวผู้รับสารอย่างหนึ่งคือ กระบวนการเลือกรับข่าวสาร (selective process) ของมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วย แคปเปอร์ (Klapper, 1960)

1. การเลือกรับหรือการเลือกใช้ (selective exposure) เป็นการเลือกขั้นแรกในการเลือกช่องทางการสื่อสารของมนุษย์ ทักษะและความชำนาญในการรับรู้และเข้าใจข่าวสารของมนุษย์นั้น มีความแตกต่างกัน บางคนถนัดที่จะเขียนมากกว่าพูด หรือบางคนถนัดที่จะฟังมากกว่าอ่าน สิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดในการเลือกเปิดรับหรือใช้สื่อของมนุษย์ จะสังเกตได้ว่าบางคนชอบดูโทรทัศน์ มากกว่าอ่านหนังสือ หรือชอบฟังวิทยุมากกว่าอ่านหนังสือ เป็นต้น

2. การเลือกให้ความสนใจ (selective attention) เนื่องจากสมองของมนุษย์นั้นสามารถรับข้อมูลได้จำกัด คือ รับข้อมูลได้เพียง 500 ส่วน ใน 1 วินาที เท่านั้น ในเวลาหนึ่ง ๆ สมองคนเราถูกกระตุ้นจากข่าวสารต่าง ๆ มากมาย ทั้งความคิดของตนเอง และสิ่งกระตุ้นภายนอก เช่น เสียงพูดคุยหรือเสียงต่าง ๆ สมองเราจะต้องคัดเลือกข่าวสารที่มารกระตุ้นอยู่ตลอดเวลาว่า ข่าวสารนั้นเป็นข่าวสารที่ควรรับรู้และข่าวสารใดที่ไม่ควรรับรู้ ดังนั้น ข่าวสารที่ถูกคัดเลือกแล้วมักเป็นข่าวสารที่ตรงตามความสนใจ และความต้องการของผู้รับสาร

3. การเลือกรับรู้และการเลือกตีความหมาย (selective perception and interpretation) หลังจากเลือกเปิดรับสื่อ เลือกสารตามความเหมาะสมและความต้องการของตนเองแล้วในขั้นต่อไปก็คือ การเลือกรับรู้ และเลือกตีความหมายข่าวสารที่ได้รับเป็นที่ยอมรับแล้วว่าคนเราจะไม่รับข่าวสารทั้งหมด ถึงแม้ว่าข่าวสารนั้นจะเป็นข่าวสารที่ถูกคัดเลือกมาแล้วก็ตาม ในข่าวสารหนึ่ง ๆ คนเรามักจะเลือกรับและเลือกตีความหมายในข้อความที่สอดคล้องกับประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิด เจตคติ หรือค่านิยมของตนเองเท่านั้น ข้อความหรือข่าวสารในช่วงใดที่ไม่สอดคล้องกับความคิด ความรู้สึก เจตคติ หรือค่านิยมที่ตนเองมีอยู่ก็จะถูกตัดทิ้งไป

ในขั้นของการเลือกรับรู้และเลือกตีความหมายนี้ค่อนข้างจะสำคัญมาก เนื่องจากแต่ละคนมีความรู้สึก ประสบการณ์ และค่านิยมที่แตกต่างกันไป ดังนั้นจึงรับรู้ เลือกตีความหมายเฉพาะในส่วนที่สอดคล้องกับประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิด และค่านิยมของตนเอง ซึ่งอาจทำให้สื่อความหมายไม่ตรงกัน จึงทำให้เกิดความล้มเหลวทางการสื่อสารได้ (communication breakdown)

4. การเลือกจดจำ (selective retention) นอกเหนือจากการเลือกรับรู้และการเลือกตีความหมายแล้ว คนเรายังจดจำเนื้อหาสาระของสารไว้เป็นประสบการณ์ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในโอกาสต่อไปอีกด้วย ซึ่งข่าวสารที่มนุษย์เลือกจดจำไว้นั้น มักเป็นข่าวสารที่ช่วยเสริมย้ำ สนับสนุน ความรู้สึกนึกคิด เจตคติ และค่านิยมของแต่ละคนที่มีอยู่แล้วให้เข้มแข็ง หรือชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งอาจจำไว้ใช้ในการสนับสนุนเมื่อเกิดความรู้สึกขัดแย้ง และสิ่งที่ไม่สบายใจขึ้น

แชรรมปี (Schramm, 1973) ให้ความเห็นว่า ข่าวสารที่เข้าถึงความสนใจของผู้รับสารได้มาก จะมีแนวโน้มทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย

เชอร์รี่ (Cherry, 1978) กล่าวว่า การสื่อสารของมนุษย์กระทำเพื่อแบ่งปันข่าวสาร (an act of sharing) นั่นเอง การแบ่งปันข่าวสารระหว่างกันนี้จะก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจและกระทำกิจกรรมที่ประสานสอดคล้องกัน

สรุป สำหรับเหตุผลในการที่มนุษย์เลือกสนใจรับข่าวสารอย่างไรวานั้น คือ แรงงูใจที่ต้องการจะเป็นที่ยอมรับของสมาชิกภายในสังคม จะเป็นสิ่งช่วยกำหนดความสนใจในการเลือกรับข่าวสารแต่ละบุคคลจะแตกต่างกันไป เนื่องจากแต่ละบุคคลจะมีการเรียนรู้ภายใต้สภาพแวดล้อมที่

แตกต่างกันในการหล่อหลอมความคิด ความรู้สึก ความเชื่อมั่น และความต้องการที่จะมีส่วนร่วมสร้างแรงจูงใจ ขณะเดียวกันสภาพทางสังคมก็เป็นตัวเร่งให้บุคคลรับข่าวสารจากสื่อ

ความรู้

แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ (knowledge) ความรู้ในความหมายต่าง ๆ ที่นักวิชาการได้ให้คำจำกัดความไว้มีหลายประการ เช่น มาร์ค (Mark, 1980 อ้างถึงในนาตยา ศรีวรรณนิมิต, 2542, หน้า 21) กล่าวว่า ความรู้หมายถึง ความสามารถของผู้เรียนที่จะเรียนรู้ กับสิ่งนั้น ๆ โดยแบ่งเป็นความรู้ต่อสถานการณ์ หรือความรู้ระดับกว้าง

ความรู้จึงเป็นความสามารถในการใช้วิธีเท็จจริง (facts) หรือ ความคิด (idea) ความหยั่งรู้หยั่งเห็น (insight) หรือสามารถเชื่อมโยงความคิดเข้ากับเหตุการณ์

การรับรู้ทางการสื่อสาร และการเรียนรู้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การสื่อสารเป็นผลมาจากกระบวนการของการเรียนรู้ และการเรียนรู้ที่เป็นผลอย่างหนึ่งของการสื่อสาร นักสังคมศาสตร์หลายท่าน ได้เน้นถึงหลักการของการเรียนรู้บางประการ ซึ่งเป็นประโยชน์มากสำหรับการทำการสื่อสาร คือ

1. บุคคลจะมีความสามารถในการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ดังนั้นในการศึกษาเรื่องราวใด ๆ ก็ตาม จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย เป็นต้นว่า คนหนุ่มสาวจะเรียนรู้ได้เร็วและง่ายกว่าคนแก่ คนฉลาดเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่ซับซ้อนได้ง่ายกว่าคนโง่ เป็นต้น
2. การเรียนรู้มีความสัมพันธ์กับการตอบสนองทางอารมณ์ โดยทั่วไปแล้ว การสรรเสริญจะให้ประสิทธิภาพในการเรียนรู้มากกว่าการทำโทษ แต่บางครั้งการถูกทำโทษ ก็จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีเช่นเดียวกัน ถ้ามีการกระตุ้นให้เกิดการตอบสนองทางอารมณ์อย่างรุนแรง เนื่องจากคนเรามักจะเรียนรู้ภายหลังจากได้รับความเจ็บปวดเสมอ
3. การแสดงให้เห็นว่า ควรทำอะไรดีกว่าการบอกเฉย ๆ เพราะการแสดงถึงวิธีการให้ผู้รับสารเห็นว่าควรทำอะไรเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการให้การเรียนรู้ในเรื่องที่ซับซ้อน
4. เจตคติที่ผู้รับสารมีต่อผู้ส่งสาร เช่น บางครั้งการที่บอกว่า “ใครเป็นคนพูด” มีความสำคัญพอ ๆ กับบอกว่า “พูดว่าอะไร ” อย่างไรก็ตามในระยะยาวตัวสารจะมีความสำคัญมากกว่า
5. ความจำมีความสัมพันธ์กับความใหม่สด เรามักจะจำและมีการตอบสนองต่อข่าวสารเพิ่งได้รับสด ๆ และการให้ข่าวสารซ้ำ ๆ กัน ซึ่งจะก่อให้เกิดการจดจำและเก็บสารนั้นไว้
6. การมีส่วนร่วมทำให้เกิดการเรียนรู้ คนเราจะเรียนรู้ได้ดีขึ้นเมื่อได้มีการทดลองทำ
7. การนำเสนอด้วยวิธีแปลกใหม่ที่เป็นการกระตุ้นให้เกิดการตอบสนองของอารมณ์สูง จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนรู้มากกว่าการนำเสนอด้วยวิธีธรรมดา

บลู (Bloom, 1971) ได้กล่าวถึงความสามารถที่จะเกิดจากการเรียนรู้ โดยแยกพฤติกรรม ความรู้ออกเป็น 6 ระดับ คือ

1. ความรู้ (knowledge or recall) ได้แก่ พฤติกรรมความรู้ที่แสดงถึงการจำได้ หรือ ระลึกได้ โดยแบ่งเป็น
 - 1.1 ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหา
 - 1.2 ความรู้เกี่ยวกับกลวิธี และการดำเนินการที่เกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
2. ความเข้าใจ (comprehnension or understanding) ได้แก่ พฤติกรรมความรู้ที่แสดงว่า สามารถอธิบายได้ ขยายความด้วยคำพูดของตนเองได้ แบ่งเป็น
 - 2.1 การแปลความหมาย คือ แปลจากแบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่ง โดยรักษาความหมายให้ถูกต้อง
 - 2.2 การตีความหมาย คือ ขยายจากเนื้อหาเดิมด้วยการสร้างขึ้นในรูปแบบใหม่
3. การนำไปใช้ (application) ได้แก่ พฤติกรรมความรู้ที่แสดงว่า สามารถนำความรู้ที่มี อยู่ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ ๆ และที่แตกต่างจากสถานการณ์เดิมได้
4. การวิเคราะห์ (analysis) ได้แก่ พฤติกรรมความรู้ที่สามารถแยกสิ่งต่าง ๆ ออกเป็น ส่วนย่อย ๆ ได้อย่างดี ความหมายและเห็นความสัมพันธ์ของส่วนย่อย ๆ เหล่านั้นด้วย
5. การสังเคราะห์ (synthesis) ได้แก่ พฤติกรรมความรู้ที่แสดงถึงความสามารถในการ รวบรวมความรู้และข้อมูลต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างมีระบบ เพื่อให้ได้แนวทางใหม่ที่จะนำไปสู่การ แก้ปัญหาได้
6. การประเมินผล (evaluation) ได้แก่ พฤติกรรมความรู้ที่แสดงถึง ความสามารถในการ ตัดสินคุณค่าของสิ่งของหรือทางเลือกได้อย่างถูกต้อง

สรุป ความรู้จำเป็นต้องมีองค์ประกอบ 2 อย่างคือ ความเข้าใจและความคงอยู่ เพราะ ความรู้หมายถึง การที่สามารถจดจำได้ถึงบางสิ่งบางอย่างซึ่งเราเข้าใจมาแล้ว อย่างไรก็ตามการเกิด ความรู้ไม่ว่าจะระดับใดก็ตาม ย่อมจะมีความสัมพันธ์กับความรู้สึนึกคิดซึ่งเชื่อมโยงกับสภาพจิตใจ ในบุคคลต่างกัน อันมีปัจจัยมาจากประสบการณ์ที่สั่งสมมา และสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลทำให้ บุคคลมีความคิดและแสดงออกตามความคิด ความรู้สึกของคน

แนวคิดพื้นฐานในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

1. ความหมายของการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาเป็นกระบวนการอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายชัดเจน คือการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม ค่านิยม ความคิด การประพฤติ ปฏิบัติ ฯลฯ โดยคาดหวังว่า คนที่มีคุณภาพนี้จะทำให้

สังคมมีความมั่นคง สงบสุข เจริญก้าวหน้าทันโลก แข่งขันกับสังคมอื่นในเวทีระหว่างประเทศได้ คนในสังคมมีความสุข มีความสามารถประกอบอาชีพการงานอย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดการศึกษามีหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการศึกษาในสถานศึกษา นอกสถานศึกษา ตามอัธยาศัย ย่อมขึ้นกับความเหมาะสมสำหรับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกัน

เนื่องจากการจัดการศึกษาเป็นกระบวนการที่เป็นระบบ ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง มีบุคคลและหน่วยงานที่รับผิดชอบเข้าร่วมดำเนินการ มีรูปแบบ ขั้นตอน กติกา และวิธีการดำเนินการ มีทรัพยากรต่าง ๆ สนับสนุน และต้องมีกระบวนการประเมินผล การจัดการศึกษาที่เที่ยงตรงและเชื่อถือได้ด้วย

ทั้งนี้ ผลผลิตของการจัดการศึกษาได้แก่ผู้ที่ได้รับการศึกษา ส่วนผลลัพธ์หรือผลสะท้อนสุดท้าย คือ การมีพลเมืองที่มีคุณภาพ และสังคมมีสภาพที่พึงประสงค์

2. ความจำเป็นในการจัดการศึกษา การศึกษาเป็นเรื่องที่ต้องมีการจัดการ ไม่ใช่เรื่องที่จะให้ผู้ใดรับไปทำโดยไม่มีเป้าหมาย ไม่มีมาตรฐาน ไม่ได้คุณภาพ เพราะย่อมทำให้การศึกษาไม่มีทิศทาง ไม่เป็นระบบ ไม่คุ้มค่า และหากจัดผิดพลาดก็ยากที่จะแก้ไข

การจัดการศึกษาเป็นเรื่องของการลงทุนที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์แต่ละคน และเป็นการลงทุนเพื่อการอยู่รอดและพัฒนาของสังคม ทั้งนี้ เพราะการศึกษาส่งผลกระทบและมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม วิทยาการและเทคโนโลยีที่จำเป็นในการทำงานและการใช้ชีวิต ยิ่งการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในโลกเป็นไปอย่างรวดเร็วอันเป็นผลจากพัฒนาการทางเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีด้านการสื่อสารใหม่ ๆ พัฒนาการเหล่านี้ย่อมทำทลายต่อการจัดการศึกษา เพราะได้เปิดโอกาสและให้ช่องทางการเรียนรู้แก่บุคคลจำนวนมาก โดยให้รับรู้มากขึ้นและมีเส้นขีดกั้นด้านระยะทางน้อยลงกว่าเดิมมาก การจัดการศึกษาจึงเป็นเรื่องจำเป็น เพราะต้องการทรัพยากร (คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยี) สนับสนุนจำนวนมาก ต้องมุ่งไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ร่วมกันของสังคม ต้องนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพของมนุษย์อย่างแท้จริง ในแง่นี้ การจัดการศึกษาจึงต้องมีการกำหนดเพื่อประกันว่ามนุษย์ได้รับการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ ตรงตามเป้าหมายร่วมกัน รวมทั้งมีการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดการศึกษายังมีความจำเป็น เพราะต้องการคนที่ได้รับการฝึกฝนเฉพาะด้าน ที่มีความรู้ ความเข้าใจ ความชำนาญมาดูแลรับผิดชอบ ไม่ว่าจะเป็นการรับผิดชอบด้านการสอน การบริหาร หรือการสนับสนุน ตัวอย่าง เช่น ครูที่ดีต้องได้รับการศึกษาอบรมมาอย่างดี มีความรู้ ความชำนาญ และมีคุณลักษณะเหมาะสมกับการเป็นครู การเป็นครูจึงเป็นที่ยอมรับว่าเป็นวิชาชีพชั้นสูง

เนื่องจากสังคมเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การจัดการศึกษาจำต้องได้รับการปรับเปลี่ยนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เหมาะสมกับความจำเป็นของแต่ละยุคสมัย การจัดการศึกษาที่อยู่กับที่ย่อมหมายถึงความล้าสมัย ไม่เหมาะสม ไม่คุ้มประโยชน์

ปัจจุบันโลกก้าวเข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ หรือเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่เรียกว่าเศรษฐกิจฐานความรู้ ความรู้จึงเป็นเครื่องมือจำเป็นที่ขาดไม่ได้ ในสังคมสมัยใหม่ความรู้ที่ทันสมัยที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ จะช่วยแก้ปัญหาได้ และนำสู่การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นพลังสำคัญสำหรับการอยู่รอดและการพัฒนา ทั้งสำหรับบุคคลแต่ละคนและสำหรับสังคมประเทศชาติโดยรวม

3. วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา ในขณะที่การจัดการศึกษามุ่งเป้าหมายระยะยาวสำหรับการพัฒนาของแต่ละบุคคล และการพัฒนาสังคม แต่การจัดการศึกษาโดยทั่วไปย่อมมีวัตถุประสงค์ที่มุ่งบรรลุหลายประการ ได้แก่

3.1 ให้บริการทางการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ โดยถ่ายทอดหรือปลูกฝังเนื้อหาความรู้ความเข้าใจที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้ได้รับการศึกษาวางตัวได้เหมาะสมในสังคม และมีความสามารถประกอบอาชีพตามความถนัด ความสนใจ หรือตามโอกาสของแต่ละคนได้ สถานศึกษาส่วนใหญ่ที่เรียกว่า โรงเรียน มหาวิทยาลัย ศูนย์การเรียนรู้ สถานศึกษาปฐมวัย ทำหน้าที่เป็นผู้ให้บริการทางการศึกษา

3.2 เตรียมเด็กก่อนวัยเรียนให้มีความพร้อมในการเรียนรู้ และจัดให้เด็กในวัยเรียนได้รับการศึกษาเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองต่อเนื่อง โดยส่งเสริมเกื้อหนุนให้เด็กก่อนวัยเรียนขั้นพื้นฐาน ได้มีพัฒนาการทั้งทางร่างกาย เขาวนปัญญา ความสนใจ ที่เหมาะสม มีความพร้อมในการศึกษาระดับสูงขึ้นไป การจัดการส่วนนี้ โดยทั่วไปเป็นความร่วมมือระหว่างพ่อแม่ผู้ปกครอง สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น ส่วนเด็กในวัยเรียนทุกระดับจะได้รับการศึกษาเพื่อเป็นประโยชน์สำหรับการเตรียมตัวระดับพื้นฐาน และเพื่อมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพการงานต่อไป

3.3 ให้โอกาสทางการศึกษา โดยเข้าถึงผู้รับบริการที่ไม่สามารถเข้ารับการศึกษาดตามปกติ ที่มีอยู่หลากหลาย การจัดการศึกษาลักษณะนี้มุ่งไปที่ผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มิฐานะยากจน ผู้ที่พลาดโอกาสได้รับการศึกษาในบางช่วงของชีวิต ผู้ที่มีปัญหาทางร่างกาย จิตใจ หรือสติปัญญา การจัดการศึกษาเช่นนี้มักดำเนินการโดยสถานศึกษาเฉพาะด้าน เช่น โรงเรียนสอนคนตาบอด โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ หรือโดยวิธีการอื่นนอกกรอบและตามอัชฌาศัย เช่น ศูนย์การเรียนรู้การศึกษาในระบบทางไกล เป็นต้น

3.4 ตอบสนองความต้องการทางการศึกษาระดับสูงในเชิงคุณภาพ วัตถุประสงค์นี้มุ่งส่งเสริมให้ประชาชนมีโอกาสได้พัฒนาความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน เพื่อประโยชน์ในการ

ประกอบอาชีพ ซึ่งอาจดำเนินการโดยสถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิเคราะห์วิจัยระดับสูง มุ่งคิดค้น เนื้อหาสาระที่แปลกใหม่จากเดิม นอกจากนี้ยังรวมถึงการฝึกอบรมเฉพาะทาง เช่น ด้านการเกษตร การอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์สุขภาพ เป็นต้น มักดำเนินการในรูปแบบการประชุมสัมมนา การฝึกอบรม การดูงาน การฝึกปฏิบัติเฉพาะ ฯลฯ

3.5 พัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคลให้เต็มตามความสามารถ และตอบสนองวิสัยทัศน์ ในการพัฒนาประเทศ วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาข้อนี้เน้นการพัฒนามนุษย์ในลักษณะบูรณาการ คือให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วนทุกด้าน ทั้งทางร่างกาย สติปัญญา คุณธรรม ความคิด ความสำนึก ความรับผิดชอบ ฯลฯ ซึ่งตามปกติควรเป็นหน้าที่ของสถานศึกษา แต่หาก สถานศึกษาไม่สามารถดูแลให้ครบถ้วนได้ ก็ต้องจัดส่วนเสริมเติมในลักษณะการฝึกอบรมเฉพาะการแทรกในกิจกรรม การเรียนการสอนปกติ หรือการใช้สื่อต่าง ๆ ช่วยเสริม วัตถุประสงค์ส่วนนี้ยังรวมไปถึงการพัฒนา ทักษะและคุณภาพของผู้ที่ทำงานแล้วหรือผู้ที่ผ่านการศึกษาตามกระบวนการปกติ ให้สามารถติดตามความรู้ใหม่ ๆ และวิทยาการที่มีการเปลี่ยนแปลงได้อย่างต่อเนื่องวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นตัววัด ความสามารถในการจัดการของผู้บริหาร จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่ผู้บริหารต้องกำหนดเกณฑ์ จากวัตถุประสงค์ที่ระบุ และผู้บริหารก็จะต้องได้รับการประเมินจากเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่กำหนดด้วย

4. เป้าหมายของการจัดการศึกษา เป้าหมายของการจัดการศึกษาในภาพรวมคือสมาชิกทุกคนในสังคม แต่เนื่องจากมวลชนเหล่านี้มีจำนวนมากมากเกินไปจึงมีองค์กรใดสามารถจัดการศึกษาให้ครบถ้วนครอบคลุมได้ จึงต้องมีการแบ่งกลุ่มประเภทของเป้าหมายออกตามความเหมาะสมในการจัด เช่น แบ่งตามอายุ แบ่งตามสาระเนื้อหา แบ่งตามลักษณะของบุคคล เป็นต้น

เป้าหมายของการจัดการศึกษาอาจแบ่งเป็นกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

4.1 เด็กก่อนวัยเรียน เมื่อทารกคลอดออกจากครรภ์ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ปู่ย่าตายาย ญาติ หรือคนเลี้ยงดู เป็นกลุ่มบุคคลแรกที่ทำหน้าที่ดูแลเลี้ยงดู และขณะเดียวกันก็ให้การศึกษาอบรมด้วย การให้การศึกษาลักษณะนี้ โดยทั่วไปยังไม่เป็นระบบ แต่เป็นธรรมชาติ จึงยังไม่ถือว่าเป็นการจัดการศึกษา

เมื่อทารกเติบโตขึ้นพอช่วยตนเองได้แล้ว พ่อแม่ซึ่งต้องมีการประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงลูกไม่อาจดูแลบุตรได้ ก็ปล่อยให้ผู้อยู่ในการดูแลของบุคคลอื่น เช่น บุคคลในกลุ่มเครือญาติ หรือมีเจ้านั้นก็ต้องจ้างคนดูแล ทางเลือกอีกประการหนึ่งคือการส่งบุตรหลานเข้ารับการอบรมศึกษาในศูนย์การเรียนปฐมวัย ศูนย์รับเลี้ยงเด็กหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งถือเป็นสถานศึกษาเบื้องต้นที่มีการจัดการศึกษา โดยมีผู้ดูแลที่ได้รับการศึกษาอบรมมาพอสมควรเป็นผู้ดูแล

เมื่ออายุถึงวัยประมาณสามขวบ สถานศึกษาสำหรับเด็กกลุ่มนี้มีการจัดการศึกษาที่เป็นระบบและมีรูปแบบมากขึ้น ซึ่งการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กวัยนี้เป็นการจัดกิจกรรมในลักษณะการเตรียมความพร้อมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ได้แก่ กิจกรรมการเคลื่อนไหวตามจังหวะ กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมกลางแจ้ง กิจกรรมเสริมประสบการณ์ กิจกรรมเกมการศึกษา เป็นต้น

4.2 บุคคลในวัยเรียน ผู้ที่อยู่ในวัยเรียนโดยทั่วไปหมายถึง ผู้ซึ่งรัฐกำหนดให้ผู้ปกครองต้องนำไปเข้าเรียน คืออยู่ในช่วงการศึกษาภาคบังคับ โดยแต่ละประเทศกำหนดอายุไว้แตกต่างกันไปตามที่เห็นว่าเหมาะสม สำหรับประเทศไทยกำหนดให้การศึกษาในระดับประถมถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่สามเป็นการศึกษาภาคบังคับ และหากผู้ปกครองมีความพร้อมก็ส่งเสริมให้บุตรหลานของตนได้เรียนต่อสูงขึ้นไปอีกตามกำลังความสามารถ ระดับการศึกษาของกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้อาจแบ่งได้หลายระดับ ได้แก่

4.2.1 การศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยทั่วไปเป็นการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลในวัยเรียนในระบบการเรียนในโรงเรียน ในครอบครัว หรือในสถานศึกษารูปแบบอื่น ในประเทศไทย การศึกษาขั้นพื้นฐานไล่เรียงกันไปตั้งแต่ระดับประถมศึกษา (ชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่งถึงชั้นประถมศึกษาปีที่หก) ไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษา (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่หนึ่งถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่หก) การศึกษาขั้นพื้นฐานนั้นมักใช้เวลาประมาณสิบสองปีเป็นส่วนใหญ่ ในช่วงปลายของการศึกษาระดับนี้เยาวชนที่สนใจศึกษาสายอาชีพแทนที่จะศึกษาสายสามัญ ก็อาจเลือกเข้าเรียนในสถานศึกษาสายอาชีพ ซึ่งได้แก่ โรงเรียนอาชีวศึกษาระดับต้นต่าง ๆ ได้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

4.2.2 การศึกษาระดับอุดมศึกษา เมื่อสำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้เรียนที่มุ่งศึกษาต่อก็อาจเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา (ซึ่งรวมสถาบันอุดมศึกษาสายอาชีพต่ำกว่าปริญญาด้วย) ในกรณีที่ศึกษาระดับปริญญาก็อาจศึกษาต่อเนื่องไปตั้งแต่ระดับปริญญาตรี โท เอก หรือศึกษาเฉพาะด้านหลังจากสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี โท เอก

4.3 ผู้ด้อยโอกาส หรือบุคคลลักษณะพิเศษ กลุ่มเป้าหมายนี้เป็นคนกลุ่มพิเศษที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากบุคคลปกติทั่วไป สิ่งที่ทำให้แตกต่างนั้นอาจเกิดจากฐานะทางเศรษฐกิจ คือ คนจนที่ด้อยโอกาสในการเล่าเรียนตามปกติ เช่น เด็กที่ผู้ปกครองไม่ส่งเสริมให้ศึกษาเล่าเรียน เด็กไร้ผู้อุปการะ หรือความแตกต่างอาจเกิดจากลักษณะทางร่างกายจิตใจและสมอง เช่น เด็กพิการ เด็กปัญญาอ่อน เด็กที่มีปัญหาทางจิตใจและอารมณ์ เด็กอัจฉริยะ เป็นต้น ผู้ด้อยโอกาสหรือบุคคลลักษณะพิเศษเฉพาะเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษเพื่อให้มีโอกาสได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพเช่นเดียวกับเด็กอื่น แต่การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายนี้จำเป็นต้องจัดให้ตามรูปแบบที่เหมาะสมกับลักษณะและความจำเป็นสำหรับกลุ่มด้วย โดยอาจต้องมีการที่

การอบรมมาเป็นการเฉพาะ ในกรณีที่ผู้ด้อยโอกาสร่วมเรียนในชั้นเรียนปกติ ครูจำเป็นต้องให้ความสนใจผู้เรียนกลุ่มนี้เป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องใช้ความอดทน ความเมตตา ความเข้าใจ และความละเอียดละไมในการปฏิบัติต่อพวกเขา สำหรับผู้บริหารที่จัดการศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาสต้องมีความเข้าใจ มีทักษะ และได้รับการอบรมมาโดยเฉพาะอย่างพอเพียงในการปฏิบัติหน้าที่ของตน

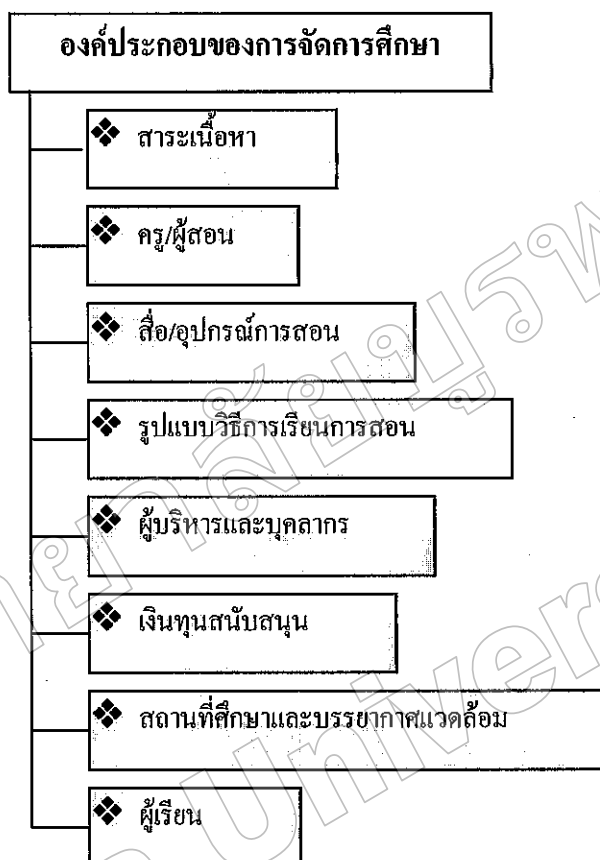
4.4 ผู้มีงานทำ ผู้ที่ประกอบอาชีพการงานแล้วเป็นกลุ่มเป้าหมายอีกกลุ่มหนึ่ง บุคคลเหล่านี้ได้รับการศึกษามาแตกต่างกันไป และมุ่งศึกษาเพิ่มเติมโดยมีเหตุผลต่างกันไป ส่วนหนึ่งเข้าศึกษาระดับสูงขึ้นไปในสถาบันการศึกษาปกติหรือเข้ารับการศึกษาดำเนินโครงการพิเศษ (เช่น โครงการศึกษาเฉพาะที่มีผู้จัดบริการให้ในสถานที่ทำงาน โครงการศึกษาอบรมเฉพาะด้าน เป็นต้น) นอกจากนี้ หน่วยงานทางการศึกษาอาจจัดการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัยในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น การศึกษาด้วยวิธีผู้สอนตระเวนให้ความรู้ การศึกษาผ่านสื่อโทรคมนาคม การศึกษาโดยเอกสารหรือสื่อการเรียนรู้ด้วยตนเองต่าง ๆ การจัดการศึกษาเช่นนี้ อาจมีการรับรองวุฒิให้หรืออาจไม่เทียบวุฒิตามเป็นทางการก็ได้ การจัดการอบรมสำหรับผู้มีงานทำนั้น รวมถึงครูซึ่งต้องมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องด้วย ครูจึงควรสนใจติดตามรับการอบรมตามหลักสูตรต่าง ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพของตน

กลุ่มเป้าหมายนี้ นับวันจะยังมีความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงวิทยาการและเทคโนโลยีต่าง ๆ เกิดขึ้นรวดเร็ว จึงจำเป็นที่ผู้ทำงานแล้วควรได้รับสาระเนื้อหาใหม่ ๆ เพื่อยกระดับความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพของตนตลอดเวลา

4.5 ประชาชนทั่วไป ประชาชนโดยทั่วไปถือเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้สมาชิกของสังคมได้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ที่เป็นประโยชน์สำหรับการเป็นพลเมืองที่ดีและการเพิ่มพูนความคิดความอ่านของตนอย่างต่อเนื่อง การจัดการศึกษาลักษณะนี้ถือเป็นส่วนเสริมจากการที่ประชาชนได้เรียนรู้จากสื่อมวลชน จากกลุ่มคนใกล้ชิด การจัดการศึกษาเพื่อปวงชนอาจทำได้ผ่านสื่อต่าง ๆ ได้หลากหลาย แต่ย่อมเป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพของประชากรให้รู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป และปรับตัวเองกับความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้มักเป็นการจัดการศึกษาเสริมในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นหลัก

เนื่องจากเป้าหมายของการศึกษามีหลากหลาย ผู้นำชุมชนและท้องถิ่นพึงมีบทบาทในการสำรวจกลุ่มเป้าหมาย กำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมาย และร่วมสนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถจัดบริการการศึกษาแก่กลุ่มเป้าหมายให้ครบถ้วนและเกิดประโยชน์ได้จริง

5. องค์ประกอบของการจัดการศึกษา

ภาพที่ 5 องค์ประกอบของการจัดการศึกษา

องค์ประกอบสำคัญของการจัดการศึกษามี 8 องค์ประกอบ ได้แก่

1. สารเนื้อหาในการศึกษา ในกรณีที่มีการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ ผู้จัดการศึกษามักจัดทำหลักสูตรเป็นตัวกำหนดเนื้อหาสาระ หลักสูตรเหล่านี้อาจเป็นหลักสูตรแกนกลางที่ใช้สำหรับการศึกษาระดับแต่ละระดับ แต่ขณะเดียวกันก็ควรเปิดโอกาสให้สถานศึกษาแต่ละแห่งสามารถจัดเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับท้องถิ่นได้ด้วย เนื้อหาสาระในการศึกษานั้นควรทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา ทั้งนี้ครูต้องทบทวนเนื้อหาสาระที่ตนสอนเพื่อปรับแก้ไขให้ถูกต้องทันสมัย และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน หากเห็นว่าเนื้อหาผิดพลาดหรือล้าสมัย ควรแจ้งผู้บริหารให้ทราบ

2. ครู ผู้สอน หรือผู้ให้การเรียนรู้ ผู้ถ่ายทอดเนื้อหาสาระได้แก่ครูและอาจารย์ ซึ่งถือเป็นผู้ประกอบวิชาชีพชั้นสูง บุคคลเหล่านี้ต้องได้รับการศึกษาอบรมมาทั้งในด้านเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอด เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้และสาระวิชาที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ เงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งสำหรับครูและอาจารย์คือต้องมีความตื่นตัวอยู่เสมอ ในการติดตามเรียนรู้เนื้อหาวิชาการ วิชาชีพใหม่ๆ และวิทยาการด้านการเรียนการสอนตลอดเวลา บางกรณีต้องมีการศึกษาค้นคว้าวิจัย เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ด้วย อนึ่ง ครูและอาจารย์ต้องพัฒนา ความสามารถในการประยุกต์สาระเนื้อหาและองค์ความรู้ใหม่ให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละกลุ่ม

3. สื่อและอุปกรณ์สำหรับการศึกษา สื่อและอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น อาคาร สถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ กระดานเขียน หนังสือ แบบเรียน สมุด ดินสอ ตลอดจนอุปกรณ์ที่ทันสมัยที่มีราคาแพงทั้งหลาย เช่น อุปกรณ์ในห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น สื่อและอุปกรณ์เหล่านี้ เป็นส่วนประกอบที่จำเป็นสำหรับการจัดการศึกษา ครูและผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีหน้าที่ รับผิดชอบ ดูแลให้สิ่งเหล่านี้มีอย่างเพียงพอ อยู่ในสภาพใช้งานได้ และใช้สื่อเหล่านี้เป็นส่วนช่วย ให้เกิดการถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ครูที่มีคุณภาพต้องสามารถ ผลิตและพัฒนาสื่อและอุปกรณ์การศึกษาสำหรับการสอนของตนด้วย

4. รูปแบบวิธีการเรียนการสอน การศึกษายุคใหม่นั้นมีความแตกต่างไปจากการศึกษา ยุคก่อนซึ่งเน้นที่ตัวครู ระบบการศึกษายุคใหม่เน้นความสำคัญที่ตัวผู้เรียน ดังนั้น รูปแบบวิธีการ เรียนการสอนใหม่จึงแตกต่างไปจากเดิม จึงเกิดคำว่า “ปฏิรูปการเรียนรู้” ซึ่งนำไปสู่กระบวนการ เรียนการสอนที่หลากหลาย เช่น การระดมความคิด การจัดกิจกรรม การเรียนการสอน การนำชม นอกสถานที่เรียน การใช้อุปกรณ์เครื่องมือประกอบ รูปแบบวิธีการเรียนการสอนใหม่ๆ นี้ ผู้สอน พึงระมัดระวังเลือกใช้ให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียนแต่ละกลุ่ม และจำเป็นต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ ประกอบกับการทำความเข้าใจธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียนของตน

5. ผู้บริหารและบุคลากรที่ทำหน้าที่สนับสนุนการศึกษา ในการจัดการศึกษา ยังมีผู้ที่ รับผิดชอบที่อาจไม่ได้เป็นผู้ถ่ายทอดโดยตรงอีกหลากหลาย ได้แก่ ผู้บริหารซึ่งมีหน้าที่จัดการศึกษา ที่ตนรับผิดชอบให้เป็นไปโดยเรียบร้อย นำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ และยังจำเป็นต้องมีบุคลากร ทางการศึกษาอื่นร่วมด้วย เช่น เจ้าหน้าที่ธุรการ งานทะเบียน งานโภชนาการและสุขอนามัย รวมทั้งฝ่ายสนับสนุนอื่น ๆ

6. เงินทุนสนับสนุน การจัดการศึกษาเป็นเรื่องของการลงทุน ซึ่งผู้ลงทุนอาจเป็น รัฐบาลในฐานะผู้รับผิดชอบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ผู้ปกครอง ผู้เรียน ชุมชน เป็นต้น เงินทุน เหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้การจัดการศึกษาเกิดผลตามเป้าหมาย

7. สถานที่ศึกษาและบรรยากาศแวดล้อม การจัดการศึกษาในระบบที่ยังต้องอาศัยชั้นเรียน ยังเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นอาคารสถานที่ ห้องเรียน และบรรยากาศแวดล้อมที่ใช้ในการจัดการศึกษาจึง เป็นส่วนที่ขาดไม่ได้ ถึงแม้จะมีการจัดการศึกษาโดยใช้สื่อทางไกลก็ตาม ก็ยังต้องมีสถานที่สำหรับการ บริหารจัดการ การผลิตและถ่ายทอดสื่อ หรือการทำงานของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ในกรณีที่ยังต้องใช้

อาคารเป็นสถานที่สำหรับการจัดการเรียนการสอน สิ่งที่ผู้บริหารและผู้จัดการศึกษาต้องสนใจดูแลคือ ความเพียงพอ เหมาะสม ปลอดภัย และการมีบรรยากาศแวดล้อมที่เอื้อการเรียนรู้ ส่วนครูก็ต้องรับผิดชอบในการจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม หากจำเป็นต้องใช้งบประมาณปรับปรุง ก็ควรแจ้งผู้บริหารให้ช่วยดำเนินการ

8. ผู้เรียน หรือผู้ศึกษาถือเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นที่สุดของการจัดการศึกษา เพราะผู้เรียนคือผู้รับการศึกษ และเป็นเป้าหมายหลักของการจัดการศึกษา การปรับเปลี่ยนความรู้และพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นดัชนีชี้วัดผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาจึงครอบคลุมขั้นตอนที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้เรียน ตั้งแต่การเตรียมความพร้อมสำหรับการเรียนรู้ การให้การศึกษาอบรม การประเมิน และการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้เป้าหมายการจัดการศึกษาในภาพรวมจึงมิได้จำกัดวงแคบเฉพาะในสถานที่ แต่มุ่งที่ตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีปรัชญาพื้นฐานสำคัญคือ “ทุกคนต้องเป็นส่วนสำคัญของการจัดการศึกษา และการศึกษาคงจัดสำหรับคนทุกคน”

การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาไว้หลายประการ และได้เสนอประเด็นที่เน้นการเปลี่ยนแปลงไปสู่การจัดการศึกษาแนวใหม่ที่มีลักษณะเป็นการปฏิรูปการศึกษา โดยกล่าวถึงความมุ่งหมายและหลักการ สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา ระบบการศึกษา แนวการจัดการศึกษา การบริหารและการจัดการศึกษา มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา ครู ณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา รวมทั้งเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

สาระของการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยสังเขป ดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา มาตรา 6 ของกฎหมายระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”

ตามความข้างต้น เป้าหมายของการจัดการศึกษาจึงอยู่ที่คนไทยโดยทั่วไป ซึ่งต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นคนดี มีประโยชน์ มีความครบถ้วนทุกด้าน คือ

1.1 ทางกาย คือมีสุขภาพดี สมบูรณ์ แข็งแรง หมายความว่า การจัดการศึกษาต้องครอบคลุมถึงกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพอนามัย เช่น ส่งเสริมการออกกำลังกาย ส่งเสริมกีฬา ส่งเสริมความรู้ด้านโภชนาการ รวมทั้งจัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาที่เอื้อต่อสุขลักษณะปลอดจากภาวะมลพิษ ปลอดจากยาเสพติด และปลอดจากภัยทั้งหลายที่อาจกระทบกระเทือนต่อสุขภาพ

อนามัยของผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นภัยจากมนุษย์ (อุบัติเหตุ การประทุษร้าย) หรือธรรมชาติ (น้ำท่วม ไฟไหม้ พายุ โรคภัยไข้เจ็บ) นอกเหนือจากหน้าที่ในการส่งเสริมสุขอนามัยแล้ว ผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาต้องคาดการณ์และเตรียมการป้องกันไว้ล่วงหน้าเพื่อผ่อนคลายหรือแก้ไขปัญหาล่วงหน้าได้ทันการณ์

1.2 ทางจิตใจ คือมีจิตใจที่อดทนเข้มแข็ง สามารถเผชิญกับปัญหาหลากหลายที่เกิดขึ้นได้อย่างมีสติ มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัยในตัวเอง สามารถอดทนอดกลั้นต่อแรงกดดันต่าง ๆ

1.3 ทางสติปัญญา คือการใช้ความคิดและเหตุผล

1.4 ความรู้ คือการมุ่งให้ผู้เรียนได้รับความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพความต้องการของสังคมปัจจุบัน ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ความรู้และทักษะด้านภาษา คณิตศาสตร์ ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย การประยุกต์ภูมิปัญญาไทย ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

1.5 คุณธรรมและจริยธรรม แสดงออกในรูปของพฤติกรรมที่พึงประสงค์ รักษาดี ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีความละเอียดต่อการประพฤติดนในทางเสื่อมเสียหรือก่อให้เกิดผลเสียหายต่อผู้อื่น และสังคม

1.6 มีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต รักวัฒนธรรมไทย มีเอกลักษณ์ไทย มีมรรยาทและการวางตนในสังคมรู้จักประมาณตนเอง

1.7 อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขผู้ได้รับการศึกษาจะเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ประนีประนอม มีความเมตตา กรุณา มีสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่น และดำเนินบทบาทของตนเองได้อย่างเหมาะสม

คุณลักษณะที่กล่าวข้างต้น อันเป็นเป้าหมายของการจัดการศึกษานี้ เริ่มต้นที่ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาซึ่งจะเป็นผู้ปลูกฝังถ่ายทอดอบรม หมายความว่าครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษาต้องเป็นตัวอย่างที่ดี คือรักษาหรือพัฒนาคุณลักษณะที่ดีไว้เป็นแบบอย่างคุณลักษณะที่ดี อันเป็นที่พึงประสงค์นี้ถือเป็นมาตรฐานหรือดัชนีชี้วัดครู ผู้บริหารการศึกษาและบุคลากรทางการศึกษา โดยผู้นำชุมชน และประชาชนต้องช่วยกันส่งเสริมสนับสนุน ยกย่องและตั้งความคาดหวังให้แม่แบบสำหรับลูกหลานตนให้สอดคล้องกับมาตรฐานคุณลักษณะดังกล่าว เพราะหากแม่แบบไม่ดี เยาวชนก็จะยึดถือเป็นแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติของพวกเขาตามไปด้วย

2. หลักการในการจัดการศึกษา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้กำหนดหลักการการศึกษาไว้ และใช้หลักการดังกล่าวเป็นตัวกำหนดสาระเนื้อหาของกฎหมายว่าด้วยการศึกษา

หลักสำคัญในการจัดการศึกษา (ตามมาตรา 8) กำหนดไว้ 3 ประการ คือการศึกษาตลอดชีวิต การมีส่วนร่วม และการพัฒนาต่อเนื่อง ดังนี้

1. การศึกษาตลอดชีวิต ถือว่าการจัดการศึกษานั้นเป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน หลักการคือคนทุกคนต้องได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การศึกษานี้ต้องครอบคลุมทุกด้าน มิใช่เฉพาะชีวิตการทำงานเท่านั้น เพราะไม่เพียงบุคคลต้องพัฒนาตนเองและความสามารถในการประกอบอาชีพของตน คนแต่ละคนต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนและประเทศโดยรวม ทั้งด้านเศรษฐกิจ ชีวิตความเป็นอยู่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและวัฒนธรรมด้วย ทั้งนี้ เพราะสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม และพัฒนาการทางเทคโนโลยีเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นต้องศึกษาความเป็นไปรอบตัวเพื่อให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

2. การมีส่วนร่วม สังคมต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การมีส่วนร่วมนั้นแสดงออกได้หลายลักษณะ เช่น ร่วมเป็นกรรมการ ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมสนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษา ร่วมสนับสนุนทรัพยากร ร่วมติดตามประเมิน ส่งเสริมให้กำลังใจและปกป้องผู้ปฏิบัติงานที่มุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม หลักการนี้ถือว่าอนาคตของประเทศและความเจริญรุ่งเรืองของสังคมไทย เป็นความรับผิดชอบของคนไทยทุกคนมิใช่ถูกจำกัดโดยตรงในการจัดการศึกษา ดังนั้นจึงเป็นทั้งสิทธิและหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่จะเข้ามีส่วนร่วมในลักษณะต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ เพื่อแก้ไขปัญหา อุปสรรคของการจัดการศึกษา ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาและช่วยดูแลการจัดการศึกษาเป็นไปอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

3. การพัฒนาต่อเนื่อง การศึกษาเป็นเรื่องที่ต้องปรับเปลี่ยนตลอดเวลาให้ทันกับความรู้ที่ก้าวหน้าไปไม่หยุดยั้ง ดังนั้น การจัดการศึกษาต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การพัฒนานี้มีทั้งการค้นคิดสาระและกระบวนการเรียนรู้ใหม่ ๆ การประยุกต์ปรับปรุงเนื้อหาสาระที่มีอยู่ และการติดตามเรียนรู้เนื้อหาสาระที่มีผู้ประดิษฐ์คิดค้นมาแล้ว ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายไม่ว่าครู ผู้บริหาร บุคลากรทางการศึกษา ต้องถือเป็นภาระหน้าที่สำคัญ ในการปรับปรุงตนเองให้ทันโลก และทันสมัย แต่ขณะเดียวกันก็ต้องทำความเข้าใจสภาพแวดล้อมเพื่อประยุกต์ความรู้ได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ การรับความรู้มาถ่ายทอดโดยปราศจากดุลยพินิจอาจก่อความเสียหายโดยไม่คาดคิด จึงเป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายที่จะช่วยกันดูแลให้ความรู้ใหม่ ๆ เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนและสังคมอย่างแท้จริง

นอกจากนี้กฎหมายยังได้ระบุหลักในการจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษาไว้ด้วย (มาตรา 9) ได้แก่

1. หลักเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ หมายความว่า การจัดการศึกษาจะเน้นนโยบาย หลักการ และเป้าประสงค์ร่วมกัน แต่เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้ใช้ดุลยพินิจเลือกเส้นทางและวิธีการปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในการทำงานของตน

2. หลักการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการบริหารที่ให้อำนาจสถานศึกษาบริหารจัดการได้เอง (school-based management) ตามหลักการนี้ จำเป็นต้องแยกภาระงานด้านนโยบายเกณฑ์และมาตรฐานออกจากงานด้านปฏิบัติหรืองานบริการ ทั้งนี้ หน่วยงานส่วนกลางทำหน้าที่กำหนดนโยบาย เกณฑ์และมาตรฐาน ส่วนเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีหน้าที่ดำเนินการให้เกิดผลในทางปฏิบัติ จึงจำเป็นต้องกระจายอำนาจให้หน่วยปฏิบัติดูแลและรับผิดชอบ การตัดสินใจด้วยตนเอง โดยหน่วยงานส่วนกลางทำหน้าที่ติดตาม ประเมิน ตรวจสอบ ส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยปฏิบัติที่ได้รับมอบอำนาจสามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษา ตามหลักการนี้ ในเมื่อหน่วยปฏิบัติได้รับมอบอำนาจให้ดำเนินการได้อย่างคล่องตัวพอควรแล้ว ก็จำเป็นต้องกำหนดมาตรฐานการศึกษาให้หน่วยปฏิบัติรับผิดชอบ เพราะการมอบอำนาจโดยไม่มีกติกาก็เท่ากับมอบให้ทำงานโดยไม่มีเป้าหมาย ซึ่งไม่สามารถประเมินได้ ในเมื่อรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ทรัพยากรสนับสนุนแก่สถานศึกษา และหน่วยงานการศึกษา ซึ่งอาจเปรียบเสมือนการซื้อสินค้าหรือบริการ ก็ต้องมีสิทธิกำหนดคุณค่าและลักษณะของ สิ่งที่ต้องการซื้อ โดยยึดเป้าหมายผลการจัดการศึกษาเป็นหลัก ได้แก่ มาตรฐานการศึกษา รวมทั้งหน่วยปฏิบัติเองก็ต้องวางระบบประกันคุณภาพเพื่อสร้างความมั่นใจแก่ผู้ซื้อสินค้าและบริการของตน จากนั้นจำเป็นต้องมีการประเมินผลการจัดการศึกษาโดยพิจารณาจากมาตรฐานและระบบประกันคุณภาพ อันจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย อย่างน้อยผลการประเมินจะส่งเสริมให้ผู้จัดการศึกษาแต่ละระดับได้ตระหนักว่าผลการดำเนินการของตนเป็นอย่างไร เมื่อเทียบกับมาตรฐานการศึกษาและเกณฑ์ชี้วัดของระบบประกันคุณภาพ และต้องหาทางปรับปรุงผลการจัดการศึกษาให้ได้ตามมาตรฐานและรักษาระดับการประกันคุณภาพของตนให้คงได้ รวมทั้งยกระดับการจัดการศึกษาให้สูงขึ้นด้วย

4. การส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู ณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา และการพัฒนาต่อเนื่อง มีการกำหนดมาตรการต่าง ๆ เช่น การกำหนดให้มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ การกำหนดมาตรฐานวิชาชีพ การส่งเสริมให้มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตามหลักสูตรการอบรมมาตรฐานต่าง ๆ ทั้งนี้ โดยมีเจตนาเพื่อรักษาคุณภาพของผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้อยู่ใน

ระดับที่พึงประสงค์ และกระตุ้นส่งเสริมให้พัฒนาปรับปรุงตลอดเวลา อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ได้รับการศึกษาโดยตรง

5. การระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้เพื่อการจัดการศึกษาทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการจัดการศึกษา ได้แก่ ทรัพยากรการเงิน วัสดุอุปกรณ์ ทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญในการเรียนการสอน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สื่อและเทคโนโลยีต่าง ๆ ล้วนเป็นทรัพยากรจำเป็นแต่รัฐไม่สามารถจัดหาสนับสนุนได้อย่างเพียงพอ จึงถือเป็นภาระหน้าที่ของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนในการจัดการศึกษาจะเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุน เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของหน่วยงานการศึกษาในแต่ละท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น ครูอาจเชิญผู้เฒ่าในหมู่บ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านมาช่วยสาธิตหรือสอนวิชาที่เกี่ยวข้องได้

6. การมีส่วนร่วม การให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นในการจัดการศึกษา โดยบุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กรต่าง ๆ จะได้รับการส่งเสริมให้เข้าร่วมเสนอแนะ กำกับติดตาม และสนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม

3. สิทธิและหน้าที่ของรัฐในการจัดการศึกษา

3.1 การประกันสิทธิการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งยวดสำหรับการยกระดับคุณภาพประชากร ถือเป็นการลงทุนสำคัญ อย่างน้อยรัฐต้องมีหน้าที่จัดการศึกษาให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกัน โดยการรองรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

เหตุผลสำคัญก็คือมนุษย์แต่ละคนมิได้มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในสังคม ยังมีความแตกต่างหลายประการ (เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจ ข้อจำกัดทางสุขภาพร่างกาย) ที่ทำให้ไม่สามารถรับการศึกษาที่มีคุณภาพได้ทั่วถึง กฎหมายจึงกำหนดให้รัฐต้องประกันความเสมอภาคเท่าเทียมกันของบุคคลในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานสิบสองปี การประกาศสิทธิเช่นนี้จึงเป็นการรับรองความเสมอภาคพื้นฐานของบุคคลในการเตรียมตัวเพื่อการใช้สิทธิสำหรับ อนาคต และหากประเทศไทยมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น รัฐบาลก็อาจประกันโอกาสในการศึกษาโดยไม่ให้เป็นภาระของผู้ปกครองได้สูงขึ้นต่อไป

3.2 การจัดแหล่งเรียนรู้ นอกจากการประกันสิทธิรับการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว รัฐยังมีหน้าที่ต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่น อย่างพอเพียง

และมีประสิทธิภาพ (มาตรา 25) ทั้งนี้ เป็นไปตามหลักที่ว่า การศึกษาต้องครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มในฐานะที่เป็นประชาชนคนไทย และการศึกษาต้องเป็นเรื่องที่ประชาชนคนไทยสามารถแสวงหาได้โดยสะดวก การจัดแหล่งเรียนรู้เช่นนี้ ถือเป็นภาระจำเป็นที่ประเทศอารยะทั้งหลายต้องส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดผล

3.3 การจัดการศึกษาโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เมื่อกล่าวถึงคำว่า “รัฐ” แล้ว ต้องคำนึงถึงองค์กรของรัฐอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งรัฐกระจายอำนาจให้ประชาชนดูแลกันเอง ภายใต้การกำกับของรัฐ นั่นคือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเองมีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับตามความพร้อม ความเหมาะสม และความต้องการภายในท้องถิ่นที่เป็นอยู่ปัจจุบัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีการจัดการศึกษาอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระบบขั้นพื้นฐานต่อไปองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะขยายบริการด้านอื่นมากขึ้น เช่น การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (เช่น การจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ลักษณะต่าง ๆ การจัดการศึกษาปฐมวัย การศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นต้น) ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามความเหมาะสมและตามความต้องการของท้องถิ่นด้วย

4. สิทธิและหน้าที่ของประชาชนในการจัดการศึกษา กฎหมายกำหนดทั้งสิทธิและหน้าที่ของประชาชนในการจัดการศึกษาไว้กว้างขวางกว่าที่เคยเป็นมาในอดีตมาก ดังนี้

4.1 สิทธิที่ได้รับจากการจัดการศึกษาของรัฐ บุคคลต้องมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดการศึกษาให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย สิทธิส่วนนี้ได้รับการประกันไว้ไม่เพียงในกฎหมายการศึกษาเท่านั้น แต่ถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญด้วย

สำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสาร และการเรียนรู้ หรือร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ รวมทั้งบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส รัฐต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ เช่น อาจจัดสถานศึกษาพิเศษ จัดระบบการศึกษาพิเศษ ให้ทุนหรืองบประมาณพิเศษเพื่อดูแล เป็นต้น

นอกจากนี้ บุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ รัฐต้องจัดรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมโดยคำนึงความสามารถของบุคคลนั้นด้วย (มาตรา 10) เหตุผลสำคัญคือบุคคลที่มีความสามารถพิเศษเป็นทรัพยากรสำคัญของประเทศ หากจัดการศึกษาปกติอาจทำให้ไม่สามารถพัฒนาบุคคลดังกล่าวให้มีความรู้ความสามารถตามศักยภาพของเขาได้ รัฐจึงมีหน้าที่ลงทุนพิเศษสำหรับบุคคลเหล่านี้ และถือเป็นสิทธิของบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษที่จะได้รับบริการทางการศึกษาซึ่งเหมาะสมสำหรับการพัฒนาศักยภาพของตน

4.2 หน้าที่ในการจัดการศึกษา กฎหมายกำหนดหน้าที่ในการจัดการศึกษาของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

บิดา มารดา หรือผู้ปกครอง มีหน้าที่จัดให้บุคคลในความดูแลได้รับการศึกษาภาคบังคับ ตลอดจนต้องจัดให้ได้รับการศึกษานอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับตามความพร้อมของครอบครัว (มาตรา 11) ตามความข้อนี้ ประชาชนทุกคนซึ่งมีบุตรหลานหรือผู้อุปการะต้องมีการระตามกำลังความสามารถ สองระดับ

ภาระขั้นแรก คือการส่งบุตรหลานหรือผู้ได้ปกครองของตนเข้ารับการศึกษภาคบังคับ (เทียบได้ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม) ภาระส่วนนี้เป็นภาระบังคับซึ่งพ่อแม่ผู้ปกครองที่ละเลยอาจได้รับโทษได้ หากละเลยหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย เมื่อเยาวชนได้รับการศึกษภาคบังคับซึ่งเป็นพื้นฐานต่ำสุดแล้ว หากครอบครัวมีความพร้อมก็พึงรับภาระขั้นที่สอง ได้แก่ การส่งเสียให้ได้เล่าเรียนสูงขึ้นไปตามกำลังความสามารถ เช่น เรียนจนถึงชั้นอุดมศึกษา เป็นต้น หน้าที่ในการสนับสนุนการศึกษาส่วนนี้ถือเป็นการเข้าร่วมจัดการศึกษาทั้งโดยบังคับและโดยกำลังความสามารถของประชาชน

4.3 สิทธิในการจัดการศึกษา บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งต้องเป็นไปตามกฎกระทรวง (มาตรา 12)

ด้วยเหตุผลที่ว่า การศึกษาเป็นเรื่องของประชาชนทุกหมู่เหล่า เริ่มตั้งแต่ครอบครัว เป็นต้นไป ดังนั้น ไม่เพียงประชาชนจะต้องมีหน้าที่สนับสนุนการศึกษาแก่บุตรหลานของตนเท่านั้น แต่ยังมีสิทธิจัดการศึกษาได้ด้วย คือต้องถือว่ารัฐไม่มีอำนาจผูกขาดในการจัดการศึกษา หากประชาชนสามารถจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพได้มาตรฐาน ก็ต้องยอมให้ประชาชนมีสิทธิจัดการศึกษา

ดังนั้น ตามกฎหมายฉบับนี้ ประชาชนอาจจัดการศึกษาได้หลากหลาย เช่น ครอบครัวอาจจัดการศึกษาได้เอง คือพ่อแม่เป็นผู้สอนเอง หรือหลายครอบครัวอาจร่วมกันจัดการศึกษาแก่บุตรหลานของตน ในทำนองเดียวกัน องค์กรประชาชนระดับต่าง ๆ ก็อาจจัดการศึกษาได้เอง เช่น สถานประกอบการที่มีพนักงานจำนวนมากอาจตั้งสถานศึกษาได้เอง หรือสถาบันศาสนาและสถาบันสังคมอื่นก็มีสิทธิจัดการศึกษาได้ ทั้งนี้ เพื่อประกันว่าประชาชนจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพได้มาตรฐาน รัฐก็ย่อมมีส่วนกำหนดกฎเกณฑ์ในการประเมินและเทียบโอนระดับการศึกษาของเยาวชน เพื่อให้สามารถเข้าศึกษาต่อได้โดยไม่เสียโอกาส

4.4 สิทธิประโยชน์จากการจัดการศึกษา เมื่อจัดการศึกษาแล้วประชาชนก็ย่อมมีสิทธิประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งจากรัฐ ดังนี้ (มาตรา 13 และ 14)

4.4.1 การสนับสนุนจากรัฐ เพื่อให้ประชาชนสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพได้มาตรฐาน รัฐต้องเข้ามามีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนหรือผู้จัดการศึกษาภาคประชาชนมีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและการให้การศึกษาแก่บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบ เช่น อาจช่วยเหลือทางวิชาการ การแนะนำให้คำปรึกษา การเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ การสนับสนุนให้ใช้เวลาบางส่วนเข้าเรียนร่วมกับนักเรียนในชั้นเรียนปกติของรัฐ เป็นต้น

4.4.2 เงินอุดหนุนจากรัฐ เนื่องจากการจัดการศึกษาต้องมีค่าใช้จ่ายเพราะเป็นการลงทุนอย่างหนึ่ง ดังนั้นเมื่อรัฐต้องจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายอยู่แล้วรัฐก็พึงจัดสรรเงินอุดหนุนสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่ครอบครัวหรือกลุ่มประชาชนด้วย ส่วนจะมากน้อยเพียงใดและจัดสรรอย่างไรก็เป็นเรื่องที่รัฐจะกำหนด โดยให้ออกเป็นกฎหมาย

4.4.3 การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษา สิ่งที่รัฐจะสนับสนุนนอกจากเงินอุดหนุนแล้ว ก็คือการสนับสนุนด้านภาษี คือลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีในกรณีที่ประชาชนต้องเสียค่าใช้จ่ายการศึกษา แต่ทั้งนี้ต้องให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

ผู้นำท้องถิ่น

ผู้นำเป็นกลุ่มคนที่มีความหมายสำคัญยิ่ง เมื่อพิจารณาถึงการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนต้องยอมรับนับถือในความคิด ความสามารถซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเหตุให้เกิด ภาวะผู้นำ และโดยธรรมชาติของมนุษย์แล้ว มนุษย์มีความสามารถไม่เท่าเทียมกัน คนหนึ่งอาจเหนือกว่าอีกคนหนึ่งในด้านสติปัญญาความสามารถ ด้วยเหตุดังกล่าวนี้นี้ จึงมักได้เป็นหัวหน้าหรือผู้นำ

ฟรีดริช (Friedrich, 1978 อ้างถึงใน นาดยา ศรีวรรณนิมิต, 2542, หน้า 21) กล่าวว่า ผู้นำคือผู้ที่มีความมากในกลุ่มหรือผู้นำคือผู้ที่ทำหน้าที่ทางเทคนิค เช่น นักกฎหมาย นักปกครอง นักการศึกษา ฯลฯ เหตุเพราะเทคนิคเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการปกครอง ตามความหมายดังกล่าวนี้ เป็นความหมายที่เป็นไปในทางเดียวกับความหมายของผู้นำที่ว่า ผู้นำเป็นบุคคลซึ่งอยู่ในตำแหน่งระดับสูงของโครงสร้างในระบบนั้น ๆ

ผู้นำท้องถิ่น คือ ผู้ซึ่งมีบุคลิกภาพเด่นในกลุ่มชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งความเป็นผู้นำนี้อาจจะเนื่องมาจากเหตุการณ์ประกอบด้วยคุณลักษณะพิเศษ เช่น มีความโอปอฮ้อมอารี มีความรู้ดี เป็นเครื่องช่วยผลักดันบุคคลให้ขึ้นมาเป็นผู้นำ เป็นผู้ที่ประชาชนยกย่องนับถือ เป็นผู้ที่มีความสามารถในการอันที่จะก่อให้เกิดแรงศรัทธาในหมู่ประชาชน และเป็นผู้ที่มีความสามารถในการที่จะโน้มน้าวผู้อื่นให้มาร่วมประกอบกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้ ผู้นำท้องถิ่น เป็นผู้มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม พร้อมจะให้คำแนะนำช่วยเหลือผู้อื่น เป็นผู้มีความคิดริเริ่มทันต่อเหตุการณ์

และจะต้องเป็นผู้ที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นด้วย

ผู้นำท้องถิ่น หมายถึง บุคคลที่ช่วยให้ผู้อื่นหรือชุมชนได้มีการตกลงกัน และหาทางให้ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้พฤติกรรมของผู้นำท้องถิ่นจะมีอิทธิพลเหนือประชาชนในท้องถิ่นนั้น อันจะก่อให้เกิดการร่วมมือกันทำงาน โดยมุ่งความสำเร็จของชุมชนเป็นสำคัญ หรืออาจกล่าวได้ง่าย ๆ โดยสรุปว่าผู้นำท้องถิ่นก็คือผู้มีอำนาจหรืออิทธิพลสามารถชักจูงคนในชุมชนได้ (ประยูทธ สุวรรณโกตา, 2522, หน้า 33 อ้างถึงใน นาดยา ศรีวรรณนิมิต, 2542, หน้า 9)

การเริ่มต้นปฏิบัติงานพัฒนาท้องถิ่น ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนช่วยให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการและได้รับการสนับสนุนในกิจกรรมกับประชาชนนั้น ก็คือผู้นำในท้องถิ่น เพราะว่าสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ฝากภาระและอำนาจตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนของตนไว้กับผู้นำ เมื่อผู้นำเห็นความสำคัญในการที่จะให้ชุมชนของตนได้รับการพัฒนาและสนับสนุนเพื่อให้การพัฒนาเกิดขึ้นในชุมชนย่อมที่จะดึงให้ประชาชนให้ความสนับสนุนโครงการนั้น ๆ ยิ่งไปกว่านั้น ผู้นำยังเป็นผู้ช่วยเผยแพร่ จูงใจประชาชนเข้าร่วมงานด้วยอย่างมีประสิทธิภาพ และในบางกรณียังช่วยเป็นวิทยากรให้ความกระจ่างในปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดีอีกทางหนึ่งด้วย (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, 2528, หน้า 6-8 อ้างถึงใน นาดยา ศรีวรรณนิมิต, 2542, หน้า 9)

บทบาทและหน้าที่ผู้นำท้องถิ่น บทบาทของผู้นำท้องถิ่น มีดังนี้ (วิรัตน์ สมภพ, 2527, หน้า 81-83 อ้างถึงใน นาดยา ศรีวรรณนิมิต, 2542, หน้า 10)

1. ให้ความรู้แก่เพื่อนบ้าน หรือการรับรู้จากเจ้าหน้าที่แล้วเป็นผู้ถ่ายทอดต่อให้แก่ชาวบ้าน ช่วยให้เกิดการพัฒนาทั้งทางด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และพัฒนาทางด้านสังคม ความเป็นอยู่ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
2. สร้างสามัคคีธรรมในหมู่บ้าน การประนีประนอมระหว่างชาวบ้าน สร้างพลังกลุ่มขึ้นในการพัฒนา
3. ประสานงานพัฒนาเข้าด้วยกัน เชื่อมโยงความต้องการและความสนใจร่วมกัน
4. วางแผนงานพัฒนาหมู่บ้าน ในรูปคณะกรรมการที่เกิดจากการรวมตัวกันของผู้นำในท้องถิ่น หรือเป็นการวางแผนร่วมกับเจ้าหน้าที่ทางราชการที่มีหน้าที่ในการพัฒนา
5. สร้างฐานรองรับการพัฒนา ก็คือ ประชาชนที่อยู่ในหมู่บ้านนั่นเอง รวมทั้งการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทนผู้นำรุ่นเก่า โดยเน้นที่เยาวชนในหมู่บ้าน
6. การแก้ปัญหาของท้องถิ่น โดยระดมความคิดจากเพื่อนบ้าน
7. ทำหน้าที่บริการ โดยเป็นผู้กระจายข่าวสารให้ข้อมูลแก่ชาวบ้าน เป็นผู้ให้บริการชุมชน สร้างสื่อต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่

โรเจอร์ และสเวนนิ่ง (Rogers & Svenning, 1969) กล่าวว่าไว้ว่า ผู้นำทางความคิดมีบทบาท อยู่สองบทบาท คือ บทบาทที่เป็นผู้ให้และบทบาทที่เป็นผู้รับ บทบาทที่เป็นผู้รับคือเป็นผู้รับเป็น ผู้รับข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ส่วนบทบาทผู้ให้คือเป็นผู้ถ่ายทอดข่าวสาร ไปยังบุคคลอื่น ๆ ซึ่งทำให้ ผู้นำทางความคิดเป็นที่ยอมรับว่า เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของบุคคลอื่น ๆ ภายในระบบ สังคม

บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาท้องถิ่น คือ "ผู้นำท้องถิ่นมีบทบาทมากในการ ส่งเสริมและสนับสนุนแผนการพัฒนา การประเมินผลความสำเร็จของโครงการต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะว่า ผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้นำที่แท้จริง ในการพัฒนาหมู่บ้านไม่ว่าในด้านการวางแผน หรือบริหารงาน พัฒนาการจัดสรรเงินตามโครงการ ตลอดจนการดำเนินงาน ตามหลักการช่วยเหลือตนเอง และ ความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าของผู้นำท้องถิ่น จะขยายไปในกลุ่มชาวบ้านของตนอย่างกว้างขวาง ก่อให้ชาวบ้านมีความต้องการปรับปรุงชีวิต ความเป็นอยู่ของตนเองตามวิธีการใหม่ ทั้งมีความ รับผิดชอบต่อความต้องการของท้องถิ่นของเขาด้วยความเจริญและมั่นคงของประเทศในอนาคต ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาท้องถิ่น" (สุเทพ เชาวลิขิต, 2527, หน้า 20 อ้างถึงใน นาดยา ศรีวรรณนิมิต, 2542, หน้า 10)

ผู้นำท้องถิ่นเป็นบุคคลสำคัญกลุ่มหนึ่ง ที่จะเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะ ผู้นำท้องถิ่นเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้อง และใกล้ชิดกับประชาชน จึงสามารถเข้าใจสภาพชุมชนได้อย่าง แท้จริง บทบาทหน้าที่พัฒนาท้องถิ่นนั้นก็เพื่อพัฒนาคุณภาพของประชาชนในหมู่บ้านในด้าน การศึกษา เศรษฐกิจและอาชีพ การสาธารณสุข สังคมวัฒนธรรมและการเมืองการปกครองให้มี คุณภาพสูงขึ้นนั่นเอง (ชูศักดิ์ ชูช่วย, 2533, หน้า 27 อ้างถึงใน นาดยา ศรีวรรณนิมิต, 2542, หน้า 11)

โรเจอร์ และสเวนนิ่ง (Rogers & Svenning, 1969) พบว่า ในสังคมสมัยใหม่นั้นชาวบ้าน มักจะดูแบบอย่างของผู้นำทางความคิดที่มีความสามารถสูง (ในด้านการศึกษา ผู้นิยมนวัตกรรม และ ที่มีฐานะทางสังคมสูง) ในขณะที่ชาวบ้านในสังคมแบบโบราณมักจะดูตามแบบอย่างของผู้นำทางความคิด ที่มีลักษณะสูงอายุ มีการสมาคมติดต่อกับชาวบ้านแบบเป็นกันเอง แม้ว่าจะไม่มีการศึกษาสูง หรือ นิยมใช้นวัตกรรมเท่ากับพวกผู้นำในสิ่งแบบแผนใหม่ก็ตาม

จากการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับผู้นำทางความคิดในชุมชนที่ผ่านมาทั้งหมด ก็สามารถสรุปให้ เห็นถึงลักษณะเฉพาะของผู้นำทางความคิด เพื่อดูว่ามีความแตกต่างจากคนทั่ว ๆ ไปอย่างไรนั้น ก็คง จะพอมองเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1. ผู้นำทางความคิดในชุมชนมีภูมำทงได้รับความรู้และข่าวสารจากสื่อกลางการสื่อสาร มากกว่าคนธรรมดา
2. ผู้นำทางความคิดในชุมชนมีความคิดเห็นและประสบการณ์กว้างขวางกว่าคนธรรมดา

3. ผู้นำทางความคิดในชุมชนมีการติดต่อกับตัวกลางการเผยแพร่มากกว่าคนธรรมดา
4. ผู้นำทางความคิดในชุมชนมีบทบาทในกิจกรรมของชุมชนมากกว่าคนธรรมดา
5. ผู้นำทางความคิดในชุมชนมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าคนธรรมดา
6. ผู้นำทางความคิดในชุมชนมีความคิดริเริ่มดีกว่าคนธรรมดา

สรุป ผู้นำท้องถิ่นเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถเป็นพิเศษในชุมชน หรือในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นบุคคลที่สามารถนำการเปลี่ยนแปลงชุมชนไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ได้ ด้วยความสามารถดังกล่าว ส่งผลจนกระทั่งได้รับความเชื่อถือให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ได้แก่ หัวหน้าส่วนราชการ ประชาชนกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนหรือในท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายกเทศมนตรี สมาชิกสภาเทศบาล ประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งผู้นำเหล่านี้จะมีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสารการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ให้กับประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก

บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

1. กฎหมายกำหนดสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา การศึกษาเป็นเรื่องสำคัญต่อการอยู่รอดของชาติ กฎหมายจึงได้รับรองสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษาไว้ กฎหมายเหล่านี้เป็นเรื่องที่ผู้นำชุมชนจำเป็นต้องรับรู้ เพื่อจะได้คุ้มครองสิทธิและปฏิบัติหน้าที่ของตนในชุมชนได้ถูกต้อง เรื่องที่สำคัญได้แก่ สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษาของประชาชน สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษาของชุมชน และสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งในงานวิจัยฉบับนี้จะขอยกมากล่าวเพียงที่กำหนดในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังนี้

1.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 หรือ รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนกำหนดไว้ ดังนี้

1.1.1 สิทธิในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี คนไทยทุกคนย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย (มาตรา 43) นอกจากนี้รัฐธรรมนูญยังรับรองสิทธิพิเศษแก่เด็กและเยาวชนซึ่งไม่มีผู้ดูแล โดยให้ได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาอบรมจากรัฐ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ (มาตรา 53 วรรคสอง)

1.1.2 สิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางราชการ ประชาชนมีสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น เว้นแต่การเปิดเผยข้อมูลนั้นจะกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยของประชาชน หรือส่วนได้เสียอันพึงได้รับความคุ้มครองของบุคคลอื่น (มาตรา 58) ทั้งนี้ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารราชการ พ.ศ. 2540

ตามกฎหมายดังกล่าวประชาชนย่อมมีสิทธิที่จะขอข้อมูลข่าวสารราชการจากสถานศึกษาของรัฐได้ทุกระดับทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่น เช่น ผลการสอบคัดเลือก รายงานผลการเรียนของนักเรียน ขณะเดียวกันสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็มีหน้าที่รายงานข้อมูลต่อสาธารณชนด้วย เช่น รายงานผลการประเมินคุณภาพการศึกษา เป็นต้น

1.1.3 สิทธิในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและการฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของรัฐ ตามที่กฎหมายบัญญัติ ทั้งนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย (มาตรา 289)

1.1.4 หน้าที่ทางการศึกษา บุคคลมีหน้าที่รับการศึกษาอบรม พักพิทักษ์ ปกป้องสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น (มาตรา 69)

1.1.5 เสรีภาพในทางวิชาการ รัฐธรรมนูญให้การคุ้มครองบุคคลในด้านการศึกษา อบรม การเรียนการสอน การวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ (มาตรา 42) ในกรณีที่หน่วยงานทางการศึกษาทั้งส่วนกลางและท้องถิ่นมิได้ดำเนินการอย่างถูกต้องเหมาะสม รัฐธรรมนูญยังให้หลักประกันสิทธิเสรีภาพทางการศึกษาได้อีกคือ การใช้สิทธิฟ้องคดีหน่วยงานของรัฐในกรณีถูกละเมิด และฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ ที่เป็นนิติบุคคลให้รับผิดชอบเนื่องจากการกระทำหรือการละเว้นการกระทำของข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงานนั้น (มาตรา 62) โดยประชาชนสามารถใช้สิทธินั้นทางศาลยุติธรรมหรือร้องขอความเป็นธรรมต่อองค์กรอิสระที่จัดตั้งขึ้นใหม่ตามรัฐธรรมนูญ อาทิผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา ศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ เป็นต้น

1.2 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเป็นกฎหมายที่ออกตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กฎหมายการศึกษาแห่งชาติกล่าวถึงสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษาของประชาชน ดังนี้

1.2.1 สิทธิในการศึกษา ประชาชนย่อมมีสิทธิทางการศึกษาดังต่อไปนี้

1.2.1.1 มีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า

สิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

1.2.1.2 รัฐต้องให้สิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษแก่ผู้เรียน ที่มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมี ร่างกายพิการหรือทุพพลภาพ (คือผู้ที่มีความบกพร่องทางการเห็น ทางการได้ยิน ทางสติปัญญา ทางร่างกายหรือสุขภาพ ทางการเรียนรู้ ทางการพูดและภาษา มีปัญหาทางพฤติกรรมหรืออารมณ์ บุคคลออทิสติก และบุคคลพิการซ้ำซ้อน)

1.2.1.3 สิทธิในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษรวมถึงบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส (ได้แก่เด็กที่ถูกบังคับให้ขายแรงงานหรือแรงงานเด็ก เด็กเร่ร่อน เด็กที่อยู่ในธุรกิจทางเพศ เด็กที่ถูกทอดทิ้ง เด็กถูกทำร้ายทารุณ เด็กยากจนมากเป็นพิเศษ เด็กในชนกลุ่มน้อย เด็กที่มีปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ และเด็กในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน)

1.2.1.4 รัฐต้องจัดการศึกษาสำหรับผู้ที่มีความสามารถพิเศษในด้านต่าง ๆ ได้แก่ วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ภาษา กีฬา ดนตรี ทัศนศิลป์และศิลปะการแสดง โดยต้องจัดด้วยรูปแบบที่เหมาะสมและคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น

1.2.1.5 บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามที่กำหนดโดยกฎกระทรวง และการจัดการศึกษาเช่นนี้จะได้รับการสนับสนุน เงินอุดหนุน และการลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับการใช้จ่ายทางการศึกษา

1.2.1.6 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับตามความพร้อมความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น

1.2.2 หน้าที่ในการศึกษา กฎหมายการศึกษาแห่งชาติกำหนดหน้าที่ด้านการศึกษา ดังนี้

1.2.2.1 บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลได้รับการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี โดยให้เด็กที่มีอายุในเกณฑ์ คือ อย่างเข้าปีที่เจ็ด เข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาภาคบังคับ โดยให้พนักงานเจ้าหน้าที่ที่ได้รับการแต่งตั้งมีหน้าที่ตรวจสอบเด็กในเขตบริการของสถานศึกษาผู้นำชุมชนจึงมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนและดูแลให้เด็กที่มีอายุอยู่ในเกณฑ์ได้รับการศึกษาภาคบังคับ

1.2.3 การส่งเสริมการศึกษา ถึงแม้ไม่กำหนดโดยกฎหมายให้เป็นหน้าที่ต้องกระทำ แต่กฎหมายต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาหลายประการ ดังนี้

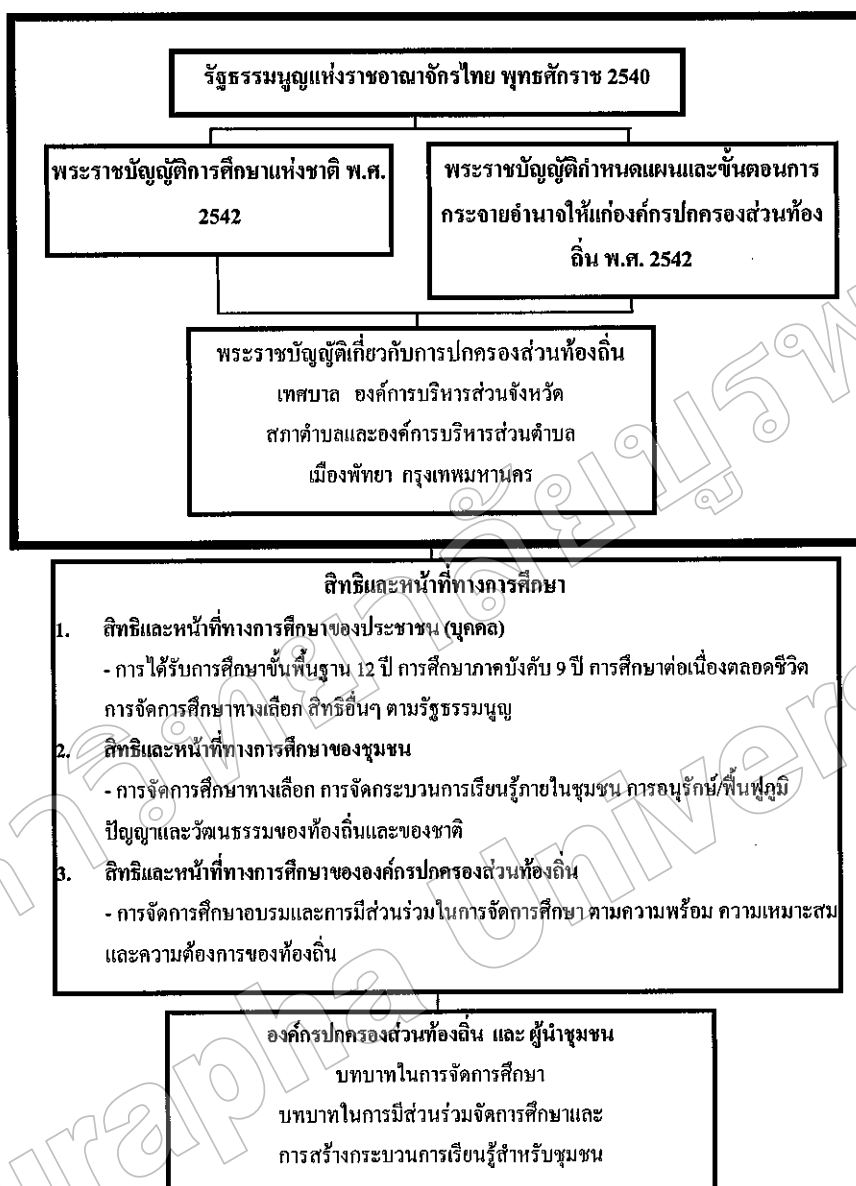
1.2.3.1 จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาและสถานที่

1.2.3.2 ประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

1.2.3.3 ร่วมกับสถานศึกษา ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

จึงสรุปได้ว่าผู้นำในท้องถิ่นและชุมชน ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุ ผู้นำทางศาสนา ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำกลุ่มอาชีพและกลุ่มองค์กรประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น ย่อมมีหน้าที่หลักในการร่วมจัดการศึกษาและการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ทั้งในด้านวิชาการ เช่น การร่วมให้ข้อคิดเพื่อพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาด้านการบริหาร เช่น ร่วมเป็นกรรมการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา และ ร่วมระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา การมีส่วนร่วมจัดการศึกษาเช่นนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ "ร่วมคิด ร่วมทำ" เพื่อให้การจัดการศึกษาของรัฐสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นมากที่สุด

ด้วยการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเช่นนี้ ผู้นำชุมชน จึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ อันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในท้ายที่สุด

ภาพที่ 6 สรุปกรอบแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทใหม่ตามกฎหมายของผู้นำชุมชนยุคปฏิรูปการศึกษา

2. บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการศึกษา ผู้นำชุมชนมีบทบาทมากมายและหลากหลายในการจัดการศึกษา ดังนี้

2.1 จะจัดการศึกษาเรื่องอะไร เรื่องสำคัญที่ผู้นำชุมชนสามารถดำเนินการได้อย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่

2.1.1 การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา เพื่อให้คนในชุมชนที่เป็นพ่อแม่ ผู้ปกครอง สนับสนุนและส่งเสริมบุตรหลานของตนให้สามารถเรียนรู้ตามแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่ โดยเข้ารับการศึกษาตามเงื่อนไขการศึกษาภาคบังคับ เข้าร่วมเป็นกรรมการสถานศึกษา ร่วมสนับสนุนทรัพยากร ร่วมจัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เป็นต้น

2.1.2 การให้ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ โดยผู้นำชุมชนช่วยชี้แนะหรือแนะนำให้ประชาชนได้รับรู้รับทราบความรู้ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพจากผู้รู้ทั้งหลายในเรื่องต่าง ๆ เช่น การพัฒนาคุณภาพสินค้าหรือลดต้นทุนการผลิต แหล่งเงินทุน เช่น กองทุนหมู่บ้าน และแหล่งการตลาด ความรู้ทางการเกษตร การผลิตในครัวเรือน ความรู้เรื่องหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

2.1.3 การอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ผู้นำชุมชนสามารถชี้แนะให้คนในชุมชนร่วมกันรักษาจารีตประเพณี ศิลธรรม และวัฒนธรรมอันมีคุณค่าในชุมชนหรือท้องถิ่นให้สามารถดำรงอยู่ เพื่อช่วยกันสร้างชุมชนและสังคมให้อยู่ได้อย่างเป็นสุข

2.2 จะจัดการศึกษาอย่างไร มีวิธีการจัดการที่มีประสิทธิภาพโดยดูจากหัวข้อต่อไปนี้

2.2.1 วิทยากร ใครจะเป็นวิทยากรหรือผู้ให้ความรู้ ผู้นำชุมชนสามารถเป็นวิทยากรเองได้หรือไม่ หากเป็นไม่ได้จะเชิญใครมาเป็นวิทยากร

2.2.2 หลักสูตรหรือวิธีการให้ความรู้ จะมีวิธีหาเนื้อหาและขั้นตอนในการให้ความรู้อย่างไร ใครจะช่วยเหลือผู้นำชุมชนจัดการเรื่องนี้ได้

2.2.3 สถานที่ / เวลา จะใช้สถานที่ใดและวันเวลาไหนที่จะเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพของแต่ละท้องถิ่น เช่น ภาควิชาการให้ความรู้ควรเป็นตอนบ่าย เนื่องจากในตอนเช้าคนส่วนใหญ่จะกรีดยาง

2.2.4 งบประมาณ ต้องใช้งบประมาณหรือไม่ หากจำเป็นต้องใช้ จะขอสนับสนุนจากใคร และหากไม่มีแหล่งสนับสนุนงบประมาณ จะดำเนินการอย่างไร

อย่างไรก็ตาม หากเป็นเรื่องสำคัญเช่น การให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติการเรียนรู้ของนักเรียน แม้จะไม่มีงบประมาณ ก็ต้องดำเนินการ โดยเชิญครูอาจารย์โรงเรียนในชุมชนมาให้ความรู้

2.3 จะจัดการศึกษาให้ใคร การจัดการศึกษาในชุมชนจะต้องเป็นการให้ความรู้กับทุกคนในชุมชน โดยแบ่งลักษณะการให้ความรู้ ดังนี้

2.3.1 กลุ่มในระบบโรงเรียน คือนักเรียน จะต้องให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น เพื่อให้เด็กเรียนมีความรัก ผูกพันกับท้องถิ่น ไม่ทิ้งท้องถิ่นตนเองเมื่อเรียนจบ

2.3.2 กลุ่มนอกระบบโรงเรียน กลุ่มคนที่ไม่ได้เรียนหนังสือในระบบโรงเรียน จะต้องให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต เช่น การประกอบอาชีพ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว รวมทั้งการส่งเสริมให้มีสุขภาพร่างกายและจิตใจแข็งแรงสมบูรณ์

2.4 จะจัดการศึกษาอย่างไรจึงจะเกิดความมั่นคงยั่งยืน การจัดการศึกษาโดยชุมชนจะต้องเป็นการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับทุกคนในชุมชน ความยั่งยืนของระบบการศึกษาตลอดชีวิตของชุมชนจะเกิดขึ้นได้ตามเงื่อนไขต่อไปนี้

2.4.1 จะต้องมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน และเป็นแหล่งพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ของคนในชุมชน

2.4.2 จัดเวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ ผู้นำชุมชนจะต้องสนับสนุนส่งเสริมและผลักดันให้คนในชุมชนจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเอง เริ่มจากกลุ่มเล็ก ๆ ไม่เกิน 10 คน เริ่มต้นด้วยเรื่องที่มีความสนใจร่วมกัน แล้วขยายวงไปเรื่องอื่น ๆ

ทุกเรื่องที่ผู้นำชุมชนให้ความรู้แก่คนในชุมชน ควรจัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสิ่งที่ได้เรียนรู้ เพื่อให้เกิดความรู้จริง

2.4.3 ปลุกจิตสำนึกการพึ่งตนเองและช่วยเหลือกัน ส่งเสริมให้คนในชุมชนช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน เพื่อยืนบนขาตนเอง โดยกระบวนการต่อไปนี้

2.4.3.1 ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน

2.4.3.2 ร่วมกันวางแผนแก้ไขปัญหา

2.4.3.3 ร่วมกันติดตามประเมินผล

2.4.3.4 ร่วมกันปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ

2.4.4 ประสานงานสร้างความเข้มแข็ง โดยการประสานงานดังนี้

2.4.4.1 ประสานงานระหว่างผู้นำด้วยกันเอง หากมีผู้นำในหลายระดับ เช่น ในระดับหมู่บ้านจะมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำหมู่บ้าน ในขณะที่เดียวกันก็จะมีผู้นำย่อยหลายกลุ่ม เช่น ผู้นำกลุ่มสตรี ผู้นำกลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น ผู้นำทุกระดับจะต้องประสานส่งเสริมความเข้มแข็งให้ชุมชนโดยใช้การศึกษาเป็นหลัก

2.4.4.2 ประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ผู้นำชุมชนจะต้องประสานงานกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ที่จะสามารถช่วยเหลือพัฒนาการศึกษาของชุมชนได้

3. บทบาทของผู้นำชุมชนในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและปฐมวัย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดหลักการในการจัดระบบโครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา มีหลักการสำคัญประการหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น การกำหนดหลักการเช่นนี้เป็นการเปิดโอกาสให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนซึ่งอยู่ใกล้ชิดและได้รับผลจากการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ย่อมจะต้องมีบทบาทเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้แทนของชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมที่สำคัญก็คือ ผู้นำชุมชนนั่นเอง

3.1 ลักษณะของผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชน หมายถึง บุคคลในชุมชนที่ได้รับคัดเลือกหรือแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในชุมชน รับผิดชอบดำเนินงานต่าง ๆ แทนประชาชนในชุมชน หรือ

เป็นผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าหรือผู้บริหารงานขององค์กรในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยรัฐหรือการรวมตัวของประชาชนในชุมชนก็ตาม เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส ประธานชุมชน แม่บ้าน ประธานสหกรณ์ออมทรัพย์ของหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ผู้นำชุมชนยังรวมถึงประชาชนในชุมชนที่มีความรู้ความสามารถด้านใดด้านหนึ่งจนเป็นที่ยอมรับนับถือของผู้คน ขยายให้เป็นผู้นำในเรื่องนั้น ๆ หรือเรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น เกษตรกรผู้มีความรู้ความสามารถในการจัดโรนาสวนผสมจนเป็นที่ยอมรับและเป็นผู้นำของชุมชนในด้านการเกษตร เป็นต้น

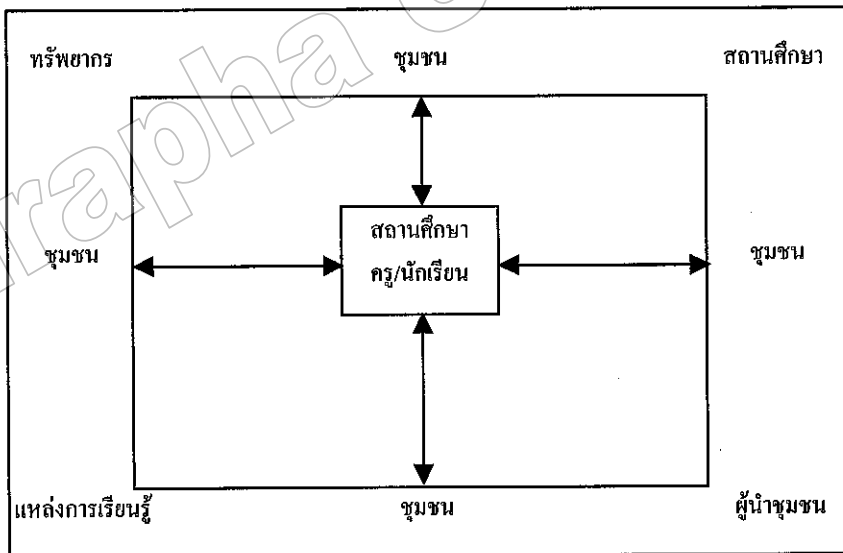
ถ้าจะจำแนกผู้นำชุมชนตามบทบาทแล้วอาจจำแนกผู้นำชุมชนได้เป็น 2 ประเภท คือ

- ผู้นำชุมชนทางการ ได้แก่ ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งหรือคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งผู้นำหรือผู้บริหาร หรือประธานขององค์กรในชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบจ. เทศบาล อบต.)

- ผู้นำชุมชนตามธรรมชาติ ได้แก่ ผู้ที่ได้รับการยกย่องหรือได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำด้วยความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ หรือความดีของผู้นั้นเอง เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2 สถานศึกษาในชุมชน สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในชุมชน

และเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีอำนาจหน้าที่จัดการศึกษาให้กับบุตรหลาน และประชาชนในชุมชนนั้น ๆ ดังนั้นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและชุมชนจึงเป็นส่วนประกอบซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ของสถานศึกษาและชุมชนแสดงได้ตามแผนภูมิ ดังนี้

ภาพที่ 7 ความสัมพันธ์ของสถานศึกษากับชุมชน

หน้าที่ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ตั้งอยู่ในชุมชน มีดังนี้

- 3.2.1 กำหนดความต้องการ เป้าหมายและทิศทางการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับชุมชน
- 3.2.2 พัฒนาหลักสูตร และจัดทำสาระให้สอดคล้องกับชุมชน
- 3.2.3 จัดการเรียนรู้การสอน และจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์การเรียนรู้ให้เกิดขึ้นแก่เด็กเยาวชน และประชาชนในชุมชน
- 3.2.4 จัดสรรทรัพยากรเพื่อใช้ในการจัดการศึกษาให้เพียงพอ และเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
- 3.2.5 ประเมินผลการจัดการศึกษาและรายงานผลต่อชุมชน และสังคม
- 3.3 บทบาทของผู้นำชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาของสถานศึกษา อาจแบ่งบทบาทได้เป็น 2 ลักษณะ คือ
 - 3.3.1 ผู้นำชุมชนที่มีโอกาสเข้าไปร่วมเป็นกรรมการสถานศึกษา ในฐานะที่เป็นผู้แทนองค์กรชุมชน หรือผู้แทนผู้ประกอบการ หรือผู้ทรงคุณวุฒิ ในฐานะเป็นกรรมการสถานศึกษา ควรมีบทบาท ดังนี้
 - 3.3.1.1 พิจารณาให้ความเห็นชอบเป้าหมาย ทิศทางและแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา
 - 3.3.1.2 ให้คำแนะนำในการจัดทำสาระของหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพชุมชน
 - 3.3.1.3 สนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา
 - 3.3.1.4 ตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษาของสถานศึกษา
 - 3.3.2 บทบาทผู้นำชุมชนในฐานะผู้นำชุมชนตามธรรมชาติ
 - 3.3.2.1 ให้คำแนะนำหรือชี้แนะในการกำหนดเป้าหมายและทิศทางแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา
 - 3.3.2.2 ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานจัดการศึกษาของสถานศึกษาในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา เป็นต้น
 - 3.3.2.3 รับทราบรายงานผลการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในแต่ละภาคเรียนหรือประจำปี
 - 3.3.2.4 เป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการ หรือสถานศึกษาในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ตามที่ร้องขอ

จากบทบาสดังกล่าวข้างต้น ผู้นำชุมชน จึงมีส่วนสำคัญในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษาดำเนินงานให้สอดคล้องและตรงตามความต้องการ พัฒนาการศึกษาระดับชุมชนได้

4. บทบาทของผู้นำชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บทบาทผู้นำชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ผู้นำชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้หลายวิธี เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เน้นการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาจากส่วนกลางไปสู่ระดับปฏิบัติการในท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย เขตพื้นที่การศึกษา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษา รวมทั้งกำหนดให้มีการบริหารงานในรูปคณะกรรมการเพื่อให้มีผู้แทนจากฝ่ายต่าง ๆ ในชุมชนเข้ามาร่วมบริหาร

เมื่อวิเคราะห์บทบาทผู้นำชุมชนในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับดังกล่าว สรุปภารกิจที่มุ่งหวังให้ประชาคมในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกประเภท ได้ดังนี้

4.1 การมีส่วนร่วมในทางวิชาการ แนวการจัดการศึกษาในยุคปฏิรูปยึดหลักผู้เรียนสำคัญที่สุด เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีความเป็นไทยและเป็นสากล การสร้างผู้เรียนให้มีคุณลักษณะดังกล่าวกระทำได้โดยผ่านทางการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งทุกฝ่ายในสังคมมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

4.1.1 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐานนั้นมีทั้งระดับชาติและระดับสถานศึกษา

ในระดับชาติ รัฐจัดให้มีหลักสูตรแกนกลาง ซึ่งใช้ร่วมกันในสถานศึกษาทุกแห่ง ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานในท้องถิ่นสามารถกำหนดสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาดังกล่าว เป็นไปตามแนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อยู่ในชุมชน เรียนรู้จากชุมชนด้วยประสบการณ์จริง ในสถานการณ์จริง เรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ และสถานประกอบการในชุมชน และใช้ข้อมูลสภาพชุมชนเป็นพื้นฐานในการจัดการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนมองเห็นสภาพปัญหาที่แท้จริงของชุมชน ตระหนักและร่วมแก้ไขปัญหามาของชุมชน

ผู้นำชุมชนในฐานะที่เป็นผู้รู้จักท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดี ทั้งในด้านมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ภูมิปัญญาและความต้องการในการดำรงชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะในชุมชน จะเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมได้อย่างดียิ่งในการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาให้ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นนั้น โดยเฉพาะผู้นำชุมชนที่ได้รับการสรรหา

เข้าเป็นกรรมการของสถานศึกษาหรือกรรมการการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา จะมีหน้าที่โดยตรงในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

4.1.2 การมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้มีความหลากหลายและศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง จำเป็นจะต้องมีการจัดหา พัฒนาสื่อและกระบวนการต่าง ๆ ทั้งนี้ในหลักการ ชุมชนสามารถเน้นสื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่น ใช้แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาในชุมชน และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้โดยให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมกับการศึกษาในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างน้อย 2 ลักษณะ ดังนี้

4.1.2.1 การจัดตั้งและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ โดยประสานความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับพ่อแม่ ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่

แนวทางประการหนึ่งที่ผู้นำชุมชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยรัฐและสถานศึกษา ได้คือการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบในชุมชนให้เพียงพอและมีประสิทธิภาพ แหล่งเรียนรู้ดังกล่าวได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ

4.1.2.2 การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กับวิทยาการสากล ในขณะที่จำเป็นต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ในวิทยาการสากลและใช้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัย การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ยังควรเน้นไปที่การใช้ประโยชน์จาก "ผู้รู้" ในท้องถิ่น ทั้งนี้ผู้นำชุมชนอาจร่วมมือกับหน่วยงานทางการศึกษาเพื่อระดมผู้รู้ในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการศึกษา โดยร่วมเป็นวิทยากรหรือร่วมจัดกิจกรรมในสถานศึกษา เพื่อจะได้นำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาทำให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา และยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา รวมทั้งการสนับสนุนให้สถานศึกษาร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาสื่อการเรียน โดยใช้ภูมิปัญญาในชุมชน

4.1.3 การมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนในยุคปฏิรูปการศึกษา เป้าหมายของการให้การศึกษาจะไม่จำกัดเฉพาะผู้เรียน หรือจำกัดแต่ภายในเขตโรงเรียน อีกต่อไป แต่ยังรวมไปถึงการให้ความรู้ ทักษะ การสร้างเจตคติและจิตสำนึกร่วมกันในการพัฒนาท้องถิ่นของตน

ผู้นำชุมชนจึงต้องเป็นผู้ที่รู้จักประสานเชื่อมโยงกับแหล่งความรู้ต่าง ๆ รวมทั้งสถานศึกษา โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษาซึ่งเป็นผู้ดำเนินการผลิตและพัฒนาวิชาการ เพื่อจะได้ร่วมกันสร้างเครือข่ายของการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการร่วมกันถ่ายทอดความรู้เพื่อพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชน

อาจขอความร่วมมือในการแนะนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อเพิ่มผลผลิตในชุมชน ขอวิทยากรให้ความรู้ หรือขอความร่วมมือให้สถานศึกษาทำการค้นคว้าวิจัยในหัวข้อที่เป็นปัญหาของชุมชน หรือเข้าไปให้ความร่วมมือกับโครงการที่สถานศึกษาหรือหน่วยงานอื่นจัดขึ้นเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน

4.1.4 การมีส่วนร่วมในการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเนื่องจากการศึกษาต้องเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต คนในชุมชนทุกคนควรที่จะมีโอกาสได้เรียนรู้ "ทักษะการดำรงชีวิต" ควบคู่ไปกับ "ทักษะการเรียนรู้" เพื่อจะได้พัฒนาตนเองและสังคมได้ด้วยเหตุนี้การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงมีความจำเป็น ผู้นำชุมชนต้องมีบทบาทในการสร้าง "เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน" หรือ "ศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น" ด้วยการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น ชุมชน และสังคมอื่น

การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตดังกล่าวเป็นแนวทางสำคัญที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษา อบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์พัฒนาระหว่างชุมชนด้วย

4.2 การมีส่วนร่วมทางการบริหาร จากหลักการบริหารสถานศึกษาที่ใช้โรงเรียนเป็นฐานโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนดังกล่าวมาแล้วข้างต้น การบริหารและการดำเนินงานในระดับท้องถิ่นจึงกำหนดให้การปฏิบัติเสร็จสิ้นที่สถานศึกษาให้มากที่สุด โดยคำนึงถึงคามมีอิสระและคล่องตัวเป็นสำคัญ และหากไม่สามารถเสร็จสิ้นที่สถานศึกษาได้ ให้สิ้นสุดที่เขตพื้นที่การศึกษา ในด้านการบริหารให้มีการบริหารในรูปแบบกรรมการ โดยมีผู้แทนจากท้องถิ่นเข้าร่วมเป็นกรรมการด้วย

ดังนั้น ผู้นำชุมชน และประชาชนในท้องถิ่นจึงสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรง โดยทำหน้าที่เป็นกรรมการได้ทั้งในระดับเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา รวมทั้งเข้าไปมีส่วนร่วมทางอื่นได้ เช่น ติดตาม ตรวจสอบการจัดการศึกษาในท้องถิ่น การประสานงานและติดตามการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษาของรัฐ เป็นต้น โดย

4.2.1 การมีส่วนร่วมในฐานะกรรมการบริหาร พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดเรื่องคณะกรรมการที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการศึกษา โดยคำนึงถึงการบริหารและการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ให้สะท้อนความเป็นท้องถิ่นที่ประชาชนมีความคุ้นเคยและผูกพัน

อยู่แล้ว และประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้ผู้นำชุมชนสามารถ เข้าไปร่วมเป็นกรรมการได้ ทั้งในระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับสถานศึกษา

ภาระหน้าที่ของคณะกรรมการทั้งสองระดับมีอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่การกำหนดแผน นโยบาย การดำเนินกิจกรรม ไปจนถึงการติดตาม ตรวจสอบและประเมินผล การปฏิรูปการศึกษาในท้องถิ่นจะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับการทำหน้าที่ของกรรมกรดังกล่าว การร่วมเป็นกรรมการข้างต้นมีความสำคัญมาก ผู้นำชุมชนที่ร่วมเป็นกรรมการต้องทำหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ รวมทั้งต้องเป็นผู้สะท้อนปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ตลอดจนประสานประโยชน์ให้การจัดการศึกษาในสถานศึกษานั้น ๆ สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพได้มากที่สุด

4.2.2 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ตรวจสอบคุณภาพการศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา โดยแบ่งเป็นการประกันคุณภาพภายใน และการประกันคุณภาพภายนอก การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาเป็นวิธีที่ทำให้การศึกษามีมาตรฐาน และถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยสถานศึกษาจะต้องจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและจะต้องเปิดเผยรายงานการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาประจำปีนั้นต่อสาธารณชน

ในการตรวจสอบคุณภาพการศึกษา สถานศึกษาจะต้องให้ข้อมูลเพิ่มเติมรวมทั้งเชิญผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานศึกษาร่วมให้ข้อมูลการจัดการศึกษา

ผู้นำชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งทั้งในด้านการให้ข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับการประเมินภายนอก และติดตามรายงานผลการประเมินคุณภาพทั้งรายงานประจำปีของสถานศึกษาและรายงานการตรวจสอบคุณภาพทุกห้าปี เจตนารมณ์ของการกำหนดให้เปิดเผยรายงานประจำปีของสถานศึกษา และรายงานผลการประเมินคุณภาพการศึกษาต่อสาธารณชนนั้น เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ กำกับดูแล และหาแนวทางสนับสนุนส่งเสริมให้สถานศึกษาแต่ละแห่งในชุมชนจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา เพื่อเป็นหลักประกันว่า "ผู้เรียน" ซึ่งเป็นบุตรหลานของสมาชิกชุมชนจะได้รับการศึกษาที่ดีที่สุดเท่าที่สถานศึกษาพึงทำได้

4.2.3 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้สนับสนุนการศึกษาทางเลือกผู้นำชุมชนมีหน้าที่ดูแลให้สมาชิกในชุมชนทุกคนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และให้ความสำคัญเป็นพิเศษแก่คนพิการ ผู้ด้อยโอกาสและผู้มีความสามารถพิเศษ โดยที่การจัดการศึกษาจะเป็นในรูปแบบการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัย และอนุญาตให้มีการเทียบโอนระหว่างกันได้

ขณะเดียวกันพระราชบัญญัติการศึกษาได้เปิดโอกาสให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานใน "ศูนย์การเรียนรู้" และได้รับสิทธิประโยชน์บางประการจากรัฐ อาทิ การสนับสนุนจากรัฐในการพัฒนาความรู้ความสามารถของผู้ร่วมจัดการศึกษาทางเลือก เงินอุดหนุน การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษา

ในฐานะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา ผู้นำชุมชนจึงมีหน้าที่ในการให้การสนับสนุนบุคคล ครอบครัว หรือองค์กรในชุมชนที่ต้องการจัดการศึกษาทางเลือกนี้โดยที่การจัดการศึกษาในลักษณะดังกล่าว จะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่จะมีการประกาศเป็นกฎกระทรวงและกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่อไป

4.2.4 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้สร้างแรงจูงใจเพื่อการศึกษา การยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของคนไทยให้สูงถึงระดับมัธยมปลายตามที่คาดหวัง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเสริมแรงเพื่อให้ผู้ที่อยู่ในวัยเรียนเข้ารับการศึกษานำชุมชน จึงอาจต้องทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลให้คำแนะนำ ประสานงานกับหน่วยงานเพื่อหาทางช่วยเหลือ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการสนับสนุนผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษคือ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส และผู้มีความสามารถพิเศษ โดยการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรทางการศึกษาเป็นพิเศษนั้น

นอกจากนี้ผู้นำชุมชนต้องเป็นผู้ส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตให้แก่สมาชิกชุมชนด้วย เช่น การแนะนำแหล่งเรียนรู้ หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่หน่วยงาน/สถาบันทั้งภาครัฐ เอกชนจัดขึ้น อันจะเป็นประโยชน์สำหรับการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลและสังคมท้องถิ่นนั้น

4.3 การมีส่วนร่วมทางการเงินและการลงทุนเพื่อการศึกษา ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมด้านต่าง ๆ ดังนี้

4.3.1 เป็นผู้ร่วมระดมทุนเพื่อการศึกษา การปฏิรูปการศึกษาจำเป็นจะต้องอาศัยทรัพยากรและสรรพกำลังทั้งปวงจากท้องถิ่น ผู้นำชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการช่วยระดมทุนเพื่อการศึกษา

ในส่วนประชาคม กฎหมายกำหนดให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บริจาคทรัพย์สินและทรัพยากรอื่นให้แก่สถานศึกษา และมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสมและความจำเป็น

ในส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ดำเนินการสองทาง คือ

ทางแรก ให้ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาโดยอาจจัดเก็บภาษีเพื่อการศึกษาได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด ภาษีเพื่อศึกษานี้จะถูกนำไปใช้เพื่อพัฒนาการศึกษาในท้องถิ่น

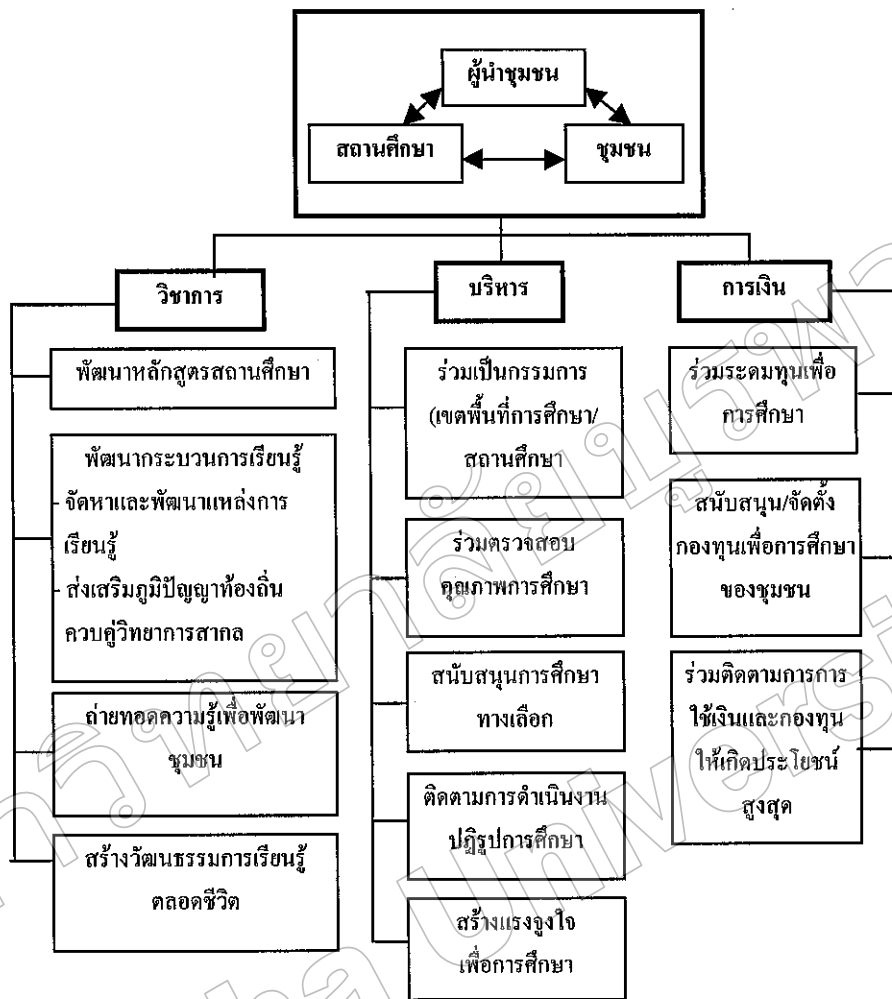
ทางที่สอง ส่งเสริมและให้แรงจูงใจในการระดมทรัพยากรดังกล่าว โดยการสนับสนุนการอุดหนุนและใช้มาตรการลดหย่อนหรือยกเว้นภาษี ตามความเหมาะสมและความจำเป็น ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

นอกจากนี้ องค์กรประชาชน ยังสามารถมีส่วนร่วมในการระดมทุนเพื่อจัดตั้งกองทุนพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา โดยให้ระดมทุนสำหรับกองทุนดังกล่าวจากเงินอุดหนุนของรัฐ ค่าสัมปทาน และผลกำไรที่ได้จากการดำเนินกิจการด้านสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรประชาชน รวมทั้งการลดอัตราค่าบริการเป็นพิเศษในการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวเพื่อการพัฒนาคนและสังคม

4.3.2 เป็นผู้ริเริ่มและสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาของชุมชน การจัดการศึกษาให้สมาชิกชุมชนทุกคนได้รับสิทธิเสมอภาค และได้รับโอกาสศึกษาต่อตามกำลังความสามารถได้อย่างสูงสุด จำเป็นต้องใช้ค่าใช้จ่ายมาก ปัจจุบันรัฐได้ให้การสนับสนุนเป็นพิเศษด้านการเงินและอุปกรณ์สำหรับผู้เรียนที่พิการ และได้จัดตั้งกองทุนสำหรับผู้ด้อยโอกาส เช่น กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษาให้แก่ผู้เรียนที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้น้อย และกองทุนเพื่อโครงการอาหารกลางวันในสถานศึกษา และมีแนวคิดที่จะจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษาแก่ผู้ที่ร่วมจัดการศึกษาทางเลือก

อย่างไรก็ดี การขอความช่วยเหลือจากรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียวย่อมไม่เพียงพอในชุมชนที่มีความพร้อมระดับหนึ่ง ผู้นำชุมชนอาจใช้วิธีการต่าง ๆ ในการระดมทุนเพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกิดความร่วมมือร่วมใจจากชุมชน สถานประกอบการ และภาคเอกชน โดยจัดตั้ง "กองทุนเพื่อการศึกษาของชุมชน" ขึ้นเอง กองทุนดังกล่าวควรมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกชุมชนในด้านการศึกษาให้ชัดเจน

4.3.3 ร่วมติดตามการใช้เงินและกองทุนให้เกิดประโยชน์สูงสุด การร่วมระดมทุนให้สถานศึกษาได้มีเงินสนับสนุนการดำเนินการด้านการศึกษาเป็นบทบาทที่สำคัญ ขณะเดียวกัน ภายหลังการร่วมระดมทุนให้สถานศึกษาแล้ว ผู้นำชุมชนก็สามารถมีส่วนร่วมในการเสนอแนะและติดตามให้การใช้จ่ายเงินดังกล่าวเป็นไปอย่าง "โปร่งใส" และ "เกิดประโยชน์สูงสุด"

ภาพที่ 8 สรุปกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้นำชุมชน

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

5. บทบาทผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการศึกษา องค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่นจะเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาของประเทศไทยในอนาคต ดังนั้นผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับจะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาการศึกษาของชาติ ทั้งในระดับประเทศและระดับชุมชน

ชุมชนเมือง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบ คือ กรุงเทพมหานคร เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และเมืองพัทยา

ชุมชนหมู่บ้าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบ คือ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

แนวทางการพัฒนาการศึกษาของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่

1. ดำเนินการจัดการศึกษาเองตามแนวทางที่ได้กล่าวมาข้างต้น

2. สนับสนุนงบประมาณให้ผู้นำชุมชนในแต่ละระดับจัดการศึกษา
3. สนับสนุนงบประมาณให้สถานศึกษาในเขตรับผิดชอบจัดการศึกษา

ข้อควรตระหนักของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบการจัดการศึกษาของคนทุกคนในเขตรับผิดชอบ ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องถือว่าทุกคนในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้เสียภาษีให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงจำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาการศึกษาแก่สถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ในเขตความรับผิดชอบด้วยความเป็นธรรม
2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือองค์กรหลักในการปกครองและพัฒนาประเทศ ในอนาคตผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องให้ความสำคัญแก่การพัฒนาการศึกษามากกว่าการพัฒนาอื่น เพราะหากคนมีคุณภาพ การพัฒนาอื่น ๆ ก็จะเกิดติดตามมา การที่จะพัฒนาให้คนมีคุณภาพ ได้ก็ต้องพัฒนาด้วยการศึกษาอบรมเท่านั้น

6. การบริหารและการจัดการศึกษาในลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน

6.1 ความสำคัญของการมีส่วนร่วม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีบทบัญญัติให้ความคุ้มครองเสรีภาพของประชาชนในการแสดงความคิดเห็น และการรวมตัวกันเป็นองค์การรูปแบบต่าง ๆ ของประชาชน เพื่อกระทำการกิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์แก่กลุ่มและท้องถิ่นของประชาชน

ในขณะเดียวกันพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 บัญญัติให้สังคมมีส่วนร่วมจัดการศึกษา โดยร่วมเป็นกรรมการ อนุกรรมการ หรือคณะทำงาน เพื่อร่วมแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะและร่วมมือร่วมใจกันแก้ปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้บริหารจัดการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

6.1.1 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาที่ดีย่อมเป็นประโยชน์ต่อนักเรียนและท้องถิ่นเป็นอย่างมาก หากหลักสูตรและเนื้อหาวิชาที่สอนตรงกับความต้องการและนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพของผู้เรียนในปัจจุบันและอนาคต

6.1.2 กระบวนการการมีส่วนร่วม การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนนั้น ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ ได้แก่

- 6.1.2.1 ค้นหาปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา
- 6.1.2.2 ค้นหาสาเหตุของปัญหาว่าเกิดได้อย่างไร
- 6.1.2.3 ตกลงใจกำหนดวิธีการแก้ปัญหาว่า ภาคราชการ ภาคเอกชน และประชาชน มีอำนาจและหน้าที่ในการดำเนินการแก้ไขปัญหาวะไร อย่างไร

6.1.2.4 ตัดสินใจดำเนินงานหรือไม่ดำเนินงานตามโครงการ

6.1.2.5 พิจารณาวិธีการใช้กิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดและ
เสมอภาคแก่ประชาชนในชุมชน

6.1.2.6 ติดตามตรวจสอบการดำเนินงานตามกิจกรรม หรือ โครงการต่าง ๆ
เพื่อทราบข้อขัดข้อง หรือข้อผิดพลาด จะได้เสนอข้อคิดเห็นท้วงติง หรือเสนอแนวทางแก้ไขได้
ทันทั่วถึง

6.1.2.7 ติดตาม ดูแลความบกพร่องของโครงการต่าง ๆ และดำเนินการแก้ไข
ซ่อมบำรุง หากเกินขีดความสามารถที่ประชาชนจะดำเนินการแก้ไขได้ด้วยตนเอง ต้องแจ้งให้
หน่วยงานที่มีส่วนร่วมรับผิดชอบดำเนินการ โครงการมาตั้งแต่ต้น หรือหน่วยงานปกครองท้องถิ่น
ทราบ เพื่อให้เข้ามาร่วมกับประชาชนในการซ่อมบำรุงรักษาให้ทันทั่วถึง

6.1.2.8 ติดตามประเมินผลความสำเร็จ การบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ
และติดตามการใช้ประโยชน์ของโครงการอย่างต่อเนื่อง

6.1.3 ลักษณะของการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมทางด้านการศึกษาของประชาชน
อาจมีแนวทาง ดังนี้

6.1.3.1 ร่วมคิดระหว่างประชาชนด้วยกันเอง และกับเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือ
องค์การภาคเอกชนในการจัดการเรียนการสอน โดยดำเนินการกันเองตามความสามารถ เช่น จัดชั้น
เรียน โดยครอบครัวในชุมชนร่วมกันจัดขึ้น และขอความร่วมมือจากวิทยากรจากเขตพื้นที่การศึกษา

6.1.3.2 แสดงความคิดเห็นโต้แย้งการตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย การ
กำหนดหลักการ วิธีการเกี่ยวกับการจัดการศึกษาได้อย่างกว้างขวาง และมีสิทธิที่จะขอให้ผู้รับผิดชอบ
นำเสนอข้อขัดแย้งมาประชุมปรึกษาหารือกันกับประชาชนหรือองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อปรับ
ปรุงการดำเนินการด้านการศึกษาให้เหมาะสมต่อไป

6.1.3.3 ร่วมคิด ร่วมรับผิดชอบกำหนดหลักสูตรวิชาที่จะให้มีการเรียน
การสอนในโรงเรียนให้ตรงตามความต้องการและความจำเป็นในการใช้ความรู้ ให้เหมาะสมกับ
การดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน

6.1.3.4 คัดเลือกตัวแทนเข้าไปเป็นกรรมการบริหารจัดการเกี่ยวกับการศึกษา
ในสถานศึกษาในชุมชนนั้น เพื่อช่วยเหลือผู้บริหารจัดการศึกษา ทั้งในด้านการจัดหาอุปกรณ์การ
เรียนการสอน วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ รวมทั้งการระดมพลังของประชาชนในการจัดหา
งบประมาณมาใช้ในการบริหารจัดการการศึกษา

6.1.3.5 มีสิทธิขอให้มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการการศึกษา หากปรากฏว่าเมื่อได้ดำเนินการไปแล้วไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนและชุมชนตามที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้

6.1.3.6 มีสิทธิและมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการบริหารจัดการ ด้านการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทุกระดับ เพื่อกระตุ้นให้ทำงานอย่างจริงจัง จริงใจ เสียสละ และทุ่มเทกับงานอย่างแท้จริง

6.1.3.7 รับผิดชอบในการมีส่วนร่วมดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปะและ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มต้น และติดตามการดำเนินงานตลอดไป กิจกรรมใดที่นำเข้ามาในชุมชน หากเห็นว่าไม่เหมาะสม จะต้องเข้าร่วมรับผิดชอบ โดยการ ห้ามปราม แก้ไขให้เหมาะสม

6.1.3.8 ร่วมกิจกรรมการศึกษาขององค์การภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กร ของประชาชน โดยถือว่ากิจกรรมที่จัดนั้นมีผลต่อประชาชนและชุมชนทั้งสิ้น

6.1.4 วิธีการของการเข้ามามีส่วนร่วม ประชาชนมีส่วนร่วมได้หลายวิธี ดังนี้

6.1.4.1 อาสาสมัครเป็นกรรมการ อนุกรรมการ หรือคณะทำงานตามที่ กฎหมายกำหนด

6.1.4.2 รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่ม องค์กรของประชาชน เพื่อให้คำแนะนำ ตรวจสอบ ท้วงติง หรือติดตามประเมินผลการบริหารจัดการศึกษาในชุมชนนั้น ๆ

ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาปัจจัยด้านพฤติกรรมการรับข่าวสารการศึกษาและสถานภาพ ส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อความรู้และเจตคติเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 ของผู้นำท้องถิ่นจังหวัดชลบุรี จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อ ความรู้และเจตคติที่ผ่านมา ผู้วิจัยจึงได้ตัวแปรที่น่าสนใจและน่าศึกษา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. เพศ จากงานวิจัยของศักดิ์ชัย ศรีสอน เรื่องการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับเพศศึกษา จากหนังสือพิมพ์และนิตยสารของนักศึกษาวิทยาลัยครูในสหวิทยาเขตรัตนโกสินทร์ พบว่า นักศึกษา เพศชายและเพศหญิงมีความรู้ในเรื่องเพศศึกษาแตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของนาคยา ศรีวรรณนิมิต (2542, บทคัดย่อ) เรื่องการเปิดรับสื่อ ความรู้และเจตคติของผู้นำชุมชนต่อโครงการ ศูนย์วิจัยนิวเคลียร์องค์กรักษ์ พบว่า เพศส่งผลต่อความรู้เกี่ยวกับ โครงการศูนย์วิจัยนิวเคลียร์องค์กรักษ์ และงานวิจัยของฟิลลิป (Felipe Korzeny, Wanda del Toro, & James Gandino, 1987 อ้างถึงใน พิศเพลิน ส้าภา, 2541, หน้า 30-31) เรื่องอิทธิพลของ สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ที่มีต่อความรู้ เจตคติ

และ ความคิดเห็นในด้านข่าวต่างประเทศ ของชาวอเมริกัน พบว่า เพศมีความสัมพันธ์กับความรู้ และ เจตคติเกี่ยวกับข่าวต่างประเทศ

จากผลการวิจัยที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าเพศเป็นตัวแปรหนึ่งที่น่าจะมีผลต่อความรู้และ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

2. อายุ ตัวแปรอายุส่งผลต่อความรู้และเจตคติ จากงานวิจัยของฟิลลิป (Felipe Korzeny, Wanda del Toro & James Gandino, 1987 อ้างถึงใน พิศเพทิน ลำเกา, 2541, หน้า 30) เรื่องอิทธิพลของสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ที่มีต่อความรู้ เจตคติ และความคิดเห็นในด้าน ข่าวต่างประเทศ ของชาวอเมริกัน พบว่า อายุมีความสัมพันธ์กับความรู้ และเจตคติเกี่ยวกับ ข่าวต่างประเทศ สอดคล้องกับบุญทริกา เจียงเพ็ชร (2543, บทคัดย่อ) เรื่องพฤติกรรมการ สื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่ออินเทอร์เน็ต และเจตคติทางการเมืองแบบ ประชาธิปไตยที่มีต่อความรู้ เจตคติ และกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เกี่ยวกับการเลือกตั้ง ระบบใหม่ของกลุ่มผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในกรุงเทพมหานคร พบว่า อายุมีผลต่อความรู้ และเจตคติ เกี่ยวกับการเลือกตั้งระบบใหม่

จากผลการวิจัยที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าอายุเป็นตัวแปรหนึ่งที่น่าจะมีผลต่อความรู้และ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

3. ระดับการศึกษา ชแรมม์ (Schramm, 1973) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบในการเลือก รับข่าวสารของผู้รับสารไว้ว่า การศึกษาและสภาพแวดล้อมจะทำให้คนมีความแตกต่างกันใน พฤติกรรมการเลือกรับสื่อและเนื้อหาของข่าวสาร ตลอดจนความสามารถในการรับสารจะเป็นตัวที่ ทำให้พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารแตกต่างกันไป ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับความรู้ของบุคคลนั้น ๆ จากการวิจัยของนาตยา ศรีวรรณนิมิต (2542, บทคัดย่อ) เรื่องการเปิดรับสื่อ ความรู้และเจตคติของ ผู้นำชุมชนต่อโครงการศูนย์วิจัยนิวเคลียร์องค์กรักษ์ พบว่า ระดับการศึกษาส่งผลต่อความรู้เกี่ยวกับ โครงการศูนย์วิจัยนิวเคลียร์องค์กรักษ์ และงานวิจัยของบุญทริกา เจียงเพ็ชร (2543, บทคัดย่อ) เรื่อง พฤติกรรมการสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่ออินเทอร์เน็ต และเจตคติทางการเมือง แบบประชาธิปไตยที่มีต่อความรู้ เจตคติและกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เกี่ยวกับการเลือก ตั้งระบบใหม่ของกลุ่มผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในกรุงเทพมหานคร พบว่า ระดับการศึกษามีผลต่อความรู้และ เจตคติเกี่ยวกับการเลือกตั้งระบบใหม่

จากผลการวิจัยที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าระดับการศึกษาเป็นตัวแปรหนึ่งที่น่าจะมีผลต่อ ความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

4. ตำแหน่งในท้องถิ่น นพพงษ์ บุญจิตราคุลย์ (2527, หน้า 18) กล่าวว่าไว้ว่า ผู้ที่มี ตำแหน่งและหน้าที่ต่างกันอาจรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ต่างกัน เช่นเดียวกับทัศนคติของธงชัย สันติวงษ์

(2533, หน้า 430) กล่าวว่า บุคคลที่มีตำแหน่งหรือหน้าที่ต่างกันเป็นสาเหตุทำให้การตีความข้อมูล ข่าวสารแตกต่างกัน และจากงานวิจัยของนาตยา ศรีวรรณิมิต (2542, บทคัดย่อ) เรื่องการเปิดรับสื่อ ความรู้และเจตคติของผู้นำชุมชนต่อโครงการศูนย์วิจัยนิวเคลียร์อรรถกรักษ์ พบว่า ตำแหน่งในท้องถิ่น ส่งผลต่อความรู้เกี่ยวกับโครงการศูนย์วิจัยนิวเคลียร์อรรถกรักษ์

จากผลการวิจัยที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าตำแหน่งในท้องถิ่นเป็นตัวแปรหนึ่งที่น่าจะมีผลต่อ ความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

5. พฤติกรรมการรับข่าวสารการศึกษาจากสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ ผลของ การสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารประเภทไหน โดยทั่วไปจะก่อให้เกิดผล 3 ประการดังนี้

1. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ของผู้รับข่าวสาร
2. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติของผู้รับข่าวสารที่มีต่อสิ่งที่ได้รับรู้ ซึ่งเจตคติ

จะก่อให้เกิดการกระทำตามมา

3. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมที่แสดงออกมา

การเปลี่ยนแปลงทั้งสามประเภทนี้จะเกิดขึ้นในลักษณะต่อเนื่อง กล่าวคือ เมื่อผู้รับสาร ได้ รับข่าวสารก็จะทำให้เกิดความรู้ เมื่อเกิดความรู้ขึ้นก็จะมีผลทำให้เกิดเจตคติ และขั้นสุดท้ายคือ การก่อ ให้เกิดการกระทำ และแนวความคิดที่สามารถสนับสนุนว่าผลของการศึกษาโดยทั่วไป ก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงใน 3 ประการนี้ คือ คำนิยามของการสื่อสารของโรเจอร์ (Rogers, 1983) ที่ว่าการสื่อสาร คือ กระบวนการที่ความคิดข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับสารด้วยเจตนาจะเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร โดยผลของการสื่อสารทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 3 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมของผู้รับสาร ซึ่งช่องทางของการสื่อสารมีความสำคัญ ที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 3 ประการดังกล่าว จากการวิจัยของนาตยา ศรีวรรณิมิต (2542, บทคัดย่อ) เรื่องการเปิดรับสื่อ ความรู้และทัศนคติของผู้นำชุมชนต่อโครงการศูนย์วิจัยนิวเคลียร์ อรรถกรักษ์ พบว่า การเปิดรับสื่อของกลุ่มผู้นำชุมชนมีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับโครงการศูนย์ วิจัยนิวเคลียร์อรรถกรักษ์ และงานวิจัยของบุญทริกา เจียงเพชร (2543, บทคัดย่อ) เรื่องพฤติกรรมการ สื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อมวลชนสื่อบุคคล สื่ออินเทอร์เน็ต และเจตคติทางการเมืองแบบ ประชาธิปไตยที่มีต่อความรู้ เจตคติและกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เกี่ยวกับการเลือกตั้ง ระบบใหม่ของกลุ่มผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในกรุงเทพมหานคร พบว่า การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองผ่าน สื่อหนังสือพิมพ์มีผลต่อความรู้เรื่องการเลือกตั้งระบบใหม่ และว่า การเปิดรับข่าวสารทางการเมือง ผ่านสื่อวิทยุมีผลต่อเจตคติเกี่ยวกับการเลือกตั้งระบบใหม่

จากผลการวิจัยที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า พฤติกรรมการรับข่าวสารการศึกษาจากสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจเป็นตัวแปรหนึ่งที่น่าจะมีผลต่อความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

จากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งในท้องถิ่น และพฤติกรรมการรับข่าวสารการศึกษาจากสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจเป็นตัวแปรที่มีผลต่อความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ กมล รอดคล้าย (2537) ได้ศึกษาการวิเคราะห์ระบบการจัดการประถมศึกษาของหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า การดำเนินการเพื่อพัฒนาระบบการจัดการประถมศึกษาของหน่วยงานรัฐบาลและเอกชนในกรุงเทพมหานครให้สมบูรณ์ จะต้องพิจารณาปรับปรุงใน 4 ประเด็น ดังนี้ 1) โครงสร้างการจัดการ 2) การจัดการงานบุคคล 3) การจัดการงบประมาณ 4) การดำเนินงานในระยะแรกโดยการแต่งตั้งคณะกรรมการการศึกษาจังหวัด เพื่อกำหนดแนวทางและรูปแบบในการจัดการประถมศึกษา

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอน ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา พบว่า ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนนั้น ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีลักษณะเป็นองค์ความรู้ และประสบการณ์ที่มีส่วนของคุณธรรม จริยธรรมสอดแทรกอยู่ และเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แก่ผู้เรียนและสังคมอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกระบวนการเรียนการสอนจะเป็นการผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น เน้นการศึกษาวิเคราะห์ ทำความเข้าใจวิธีคิด และแนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ผู้เรียนได้คิดอย่างเป็นอิสระและสรุปเป็นความรู้และประสบการณ์ที่จะใช้ในการดำรงชีวิต ครูผู้สอนเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม โดยนำความรู้และประสบการณ์ของปราชญ์ท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรืออาจให้ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนแทนครู และทำหน้าที่ประเมินด้วยในด้านปัญหาและอุปสรรคนั้น คือ ขาดการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ และงบประมาณครูผู้สอนมีความเข้าใจในการนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนค่อนข้างน้อยและวิทยากรท้องถิ่นบางคนมีความเข้าใจในการถ่ายทอดความรู้ค่อนข้างน้อย

ชัยฤกษ์ วงเจริญ (อ้างถึงใน สมาน อัสวภูมิ, 2537) ได้ศึกษาบทบาทของนักบริหารการศึกษาของเทศบาล ในทัศนะของปลัดเทศบาล นักบริหารเทศบาล และผู้บริหารโรงเรียน โดย

ศึกษาเทศบาลทั่วประเทศ 117 เทศบาล พบข้อสรุป 3 ประการ คือ 1) เทศบาลมีรายได้ไม่เพียงพอที่จะจัดตั้งงบประมาณเพื่อพัฒนาการศึกษาในเขตเทศบาล 2) คณะเทศมนตรีขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารงาน และ 3) คณะเทศมนตรีมักจะแทรกแซงการปฏิบัติงานมากกว่าการกำหนดนโยบาย ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะที่น่าสนใจว่า เทศบาลควรให้ความสนใจต่อการจัดการศึกษาอย่างจริงจัง โดยเฉพาะด้านการวางแผนพัฒนา การจัดสรรงบประมาณ รวมทั้งการให้การสนับสนุนอย่างมีเป้าหมายชัดเจน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

ทัศนีย์ ทองไชย (2542) ได้ทำการศึกษาสภาพและแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน วิชาสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา มีการนำเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนมาก และในด้านการนำแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนนั้น ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษามีการนำแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในระดับปานกลาง และปัญหาและอุปสรรคในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง

ธวัชชัย พานิชยากรณ์ (2539) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมในการใช้เครือข่ายสารสนเทศห้องสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (จุฬาลินเ็ต) ของนิสิตและนิสิตและบุคลากรภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารของเกี่ยวกับเครือข่ายจุฬาลินเ็ตของอาจารย์ นิสิต และนักวิชาการไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้เรื่องเครือข่ายจุฬาลินเ็ต พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารของเกี่ยวกับเครือข่ายจุฬาลินเ็ตของอาจารย์ นักวิชาการมีความสัมพันธ์กับเจตคติเกี่ยวกับเครือข่ายจุฬาลินเ็ต ส่วนนิสิตไม่มีความสัมพันธ์กับเจตคติเกี่ยวกับเครือข่ายจุฬาลินเ็ต และพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารของเกี่ยวกับเครือข่ายจุฬาลินเ็ตของอาจารย์ นิสิต และนักวิชาการมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการใช้เครือข่ายจุฬาลินเ็ต

นาคยา ศรีวรรณนิมิต (2542) ได้ศึกษา การเปิดรับสื่อ ความรู้และเจตคติของผู้นำชุมชน ต่อโครงการศูนย์วิจัยนิวเคลียร์องค์กรักษ์ พบว่า ผู้นำชุมชนที่มีลักษณะประชากรต่างกันมีการเปิดรับสื่อและเจตคติเกี่ยวกับโครงการศูนย์วิจัยนิวเคลียร์ องค์กรักษ์ไม่แตกต่างกัน และผู้นำชุมชนที่มีลักษณะทางประชากรต่างกัน มีความรู้เกี่ยวกับโครงการศูนย์วิจัยนิวเคลียร์ องค์กรักษ์แตกต่างกัน ยกเว้นตัวแปรด้านอายุไม่ส่งผลให้กลุ่มผู้นำชุมชนมีความรู้แตกต่างกัน ส่วนการเปิดรับสื่อของกลุ่มผู้นำชุมชน มีความสัมพันธ์กับความรู้ และเจตคติต่อโครงการศูนย์วิจัยนิวเคลียร์ องค์กรักษ์ ความรู้มีความสัมพันธ์กับเจตคติและกลุ่มผู้นำชุมชนที่อาศัยในพื้นที่ต่างกัน มีการเปิดรับสื่อความรู้เกี่ยวกับโครงการศูนย์วิจัยนิวเคลียร์องค์กรักษ์ไม่แตกต่างกันแต่จะมีเจตคติแตกต่างกัน

บุญทริกา เจียงเพ็ชร (2543) ได้ศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่ออินเทอร์เน็ต และเจตคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีต่อความรู้ เจตคติและ กิจกรรม การมีส่วนร่วมทางการเมือง ที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งระบบใหม่ ของกลุ่มผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ใน กรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์มากที่สุด กลุ่มตัวอย่างมีเจตคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอยู่ในระดับสูง แต่มีความรู้และเจตคติเรื่องการเลือกตั้งระบบใหม่อยู่ในระดับปานกลาง และมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งระบบใหม่อยู่ในระดับต่ำ ปัจจัยทางเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ระดับรายได้ เจตคติทางการเมือง แบบประชาธิปไตย การอ่านหนังสือพิมพ์และการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการเมือง มีผลต่อความรู้เรื่องการเลือกตั้งระบบใหม่ ปัจจัยอายุ อาชีพ ระดับรายได้ ระดับการศึกษา เจตคติ และการรับสื่อวิทยุมีผลต่อเจตคติเรื่องการเลือกตั้งระบบใหม่ และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง คือ การเปิดรับสื่อผ่านหนังสือพิมพ์ วิทยุ สื่อบุคคล สื่ออินเทอร์เน็ต และการแลกเปลี่ยนข่าวสารการเมืองผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต

พิณสุดา ศิริขันธ์ศรี และ สมศักดิ์ คลประสิทธิ์ (2541) ได้ศึกษาปัญหาการจัดการศึกษาของ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นยังขาดอิสระ ทั้งด้านแผนงาน การพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน การบริหารงานบุคคล การบริหารงบประมาณและการเงิน นอกจากนี้การจัดการศึกษายัง ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่มีคณะกรรมการบริหารการศึกษา ท้องถิ่นเป็นการเฉพาะ การบริหารและการตัดสินใจยังขึ้นอยู่กับคณะกรรมการบริหารของท้องถิ่น ผู้บริหารขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาเท่าที่ควรเพราะส่วนใหญ่มีใช้นักการศึกษาจึงให้ความสำคัญของการศึกษาน้อยกว่าเศรษฐกิจและการปกครอง

ศิริวรรณ สวัสดิ์สุข (2541) ได้ศึกษาแนวทางการกำหนดนโยบายและแผนการสื่อสาร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลศึกษาเฉพาะกรณีความพึงพอใจ และพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคลของคณะกรรมการการบริหาร องค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า คณะกรรมการบริหารองค์การบริหาร ส่วนตำบล เปิดรับสื่อโทรทัศน์ มากที่สุด ช่วงเวลาในการเปิดรับข่าวสารจะรับแทบทุกสื่อพึงพอใจ ที่มีต่อสื่อ พบว่า คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลจะพอใจสื่อโทรทัศน์มากที่สุด

งานวิจัยในต่างประเทศ เซลติโร (Castillo, 1979 อ้างถึงใน ธวัชชัย พานิชยากรณ์, 2539) ได้สรุปผลงานของผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับช่องทางการติดต่อสื่อสาร (chamnal) และแหล่งความรู้ทางการเมืองที่เกษตรกรได้รับว่าแหล่งข่าวที่เป็นตัวบุคคลสำคัญที่สุด ได้แก่ เจ้าหน้าที่ส่งเสริม เพื่อนบ้าน และญาติ นอกจากนี้เขายังพบว่า เกษตรกรที่ไม่ได้รับการส่งเสริมโดยตรงจากเจ้าหน้าที่ ส่วนใหญ่ จะได้รับข่าวสารจากวิทยุมากที่สุด และเป็นที่ยินยอมของเกษตรกรมากกว่าเอกสารหรือหนังสือพิมพ์

แคปเปอร์ (Klapper, 1960) ได้ศึกษาและสรุปงานวิจัยที่สำคัญเกี่ยวกับผล หรือ อิทธิพลของการสื่อสารมวลชน และสรุปให้เห็นถึงความสามารถของการสื่อสารมวลชนในการเปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรมของบุคคลว่า โดยปกติการสื่อสารมวลชนไม่ใช่สาเหตุที่สำคัญเพียงประการเดียวที่ทำให้เกิดผลในผู้รับสาร แต่จะทำหน้าที่ร่วมกัน หรือ ผ่านปัจจัยและอิทธิพลที่เป็นตัวกลางอื่น ๆ มากกว่า และประสิทธิภาพของการสื่อสารมวลชนขึ้นอยู่กับลักษณะต่าง ๆ ของการสื่อสาร แหล่งสาร หรือสถานการณ์ของการสื่อสาร

ฟีลิป (Felipe Korzeny, Wanda del Toro, & James Gandino, 1987 อ้างถึงใน พิศเพลิน สำเภา, 2541, หน้า 30) ได้ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของการสื่อสารมวลชนประเภทต่าง ๆ ที่มีต่อความรู้ เจตคติ และความคิดเห็นในด้านข่าวต่างประเทศ ของชาวอเมริกัน พบว่า การเปิดรับข่าวสารต่างประเทศทางโทรทัศน์มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความรู้ด้านข่าวต่างประเทศของประชาชน และหนังสือพิมพ์มีความสัมพันธ์กับเจตคติเกี่ยวกับข่าวต่างประเทศ ส่วนในด้านลักษณะทางประชากรศาสตร์นั้น เพศ อายุ การศึกษา มีความสัมพันธ์กับความรู้และเจตคติเกี่ยวกับข่าวต่างประเทศ โดยผู้ตอบคำถามที่เป็นเพศชายมีความรู้ ด้านข่าวต่างประเทศมากกว่าผู้ตอบคำถามเพศหญิง และอายุกับการศึกษามีความสัมพันธ์กับเจตคติเกี่ยวกับข่าวต่างประเทศ